

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Rozvod rodičů a jeho dopad na žáky 1. stupně ZŠ

Vypracovala: Kateřina Vondráková

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Plachá, Ph.D.

České Budějovice, 2024

Prohlašuji,

že jsem autorem této diplomové práce, a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích .....

.....

Kateřina Vondráková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé kvalifikační práce Mgr. Veronice Plaché, Ph.D za její odborné vedení, poskytnutí cenných rad, za čas, který mi věnovala, ale také za ochotu, pomoc a trpělivost v průběhu realizace mé diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří mi poskytli své osobní zkušenosti do rozhovorů, nechali mě nahlédnout do jejich soukromí, a tak se podíleli na mém výzkumu. V neposlední řadě děkuji mé rodině a přátelům za podporu během celého studia a při psaní diplomové práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá rozvodem rodičů a jeho dopady na dítě v mladším školním věku. V teoretické části je zaměřena na rodinu a celkový proces rozvodu. Důraz je kladen na prožívání dítěte, jeho reakce, školní život a celkové dopady rozvodu na jeho osobu. Praktická část představuje výzkum sledující zkušenosti mladých dospělých, jejichž rodiče se rozvedli v jejich mladším školním věku. Ukázalo se, že významný vliv na jejich vyrovnání s touto změnou měla komunikace s rodiči a zachování kontaktu a vztahu s nerezidentním rodičem (ve všech sledovaných případech otcem). Tam, kde tomu tak nebylo, se děti se změnou vyrovnávaly obtížněji. Jednou z náročných proměnných bylo stěhování a v jednom případě též významné zhoršení vztahu matky k dceři. V těchto případech se u dítěte ve škole projevil obtíže ve vztazích s vrstevníky i ve školním výkonu.

Klíčová slova: rodina, rozvod, dítě, rodiče

Abstract

This thesis deals with parental divorce and its effects on the child at younger school age. The theoretical part focuses on the family and the overall process of divorce. Emphasis is placed on the child's experiences, reactions, school achievement and the overall impact of the divorce on the child. The practical part focuses on the child's experience of divorce, the impact of divorce on the child, school failure and the role of the teacher in the divorce process. The findings are obtained through qualitative research in the form of semi-structured interviews. The aim of the paper is to show that divorce is not an easy time in a child's life, it marks him/her for life.

Keywords: family, divorce, child, parents

OBSAH

Úvod.....	8
1 Teoretická část.....	9
1.1 Rodina.....	9
1.1.1 Role matky a otce v životě dítěte.....	11
1.2 Rozvod rodičů.....	13
1.2.1 Statistický vývoj rozvodovosti.....	15
1.2.2 Příčina rozvodu.....	16
1.2.3 Proces rozvodu.....	17
1.2.4 Komunikace s dětmi ohledně rozvodu.....	18
1.2.5 Reakce dětí na rozvod.....	20
1.2.6 Péče o dítě po rozvodu.....	31
1.2.7 Styk dítěte s rodiči po rozvodu.....	32
1.3 Dopad rozvodu na školní život dítěte.....	34
1.4 Dopady rozvodu na dítě.....	38
2 Praktická část.....	41
2.1 Cíl výzkumu.....	41
2.2 Výzkumné otázky.....	41
2.3 Metodika výzkumu.....	41
2.4 Etické otázky výzkumu.....	41
2.5 Představení výzkumného souboru.....	42
2.6 Průběh sběru dat.....	43
2.7 Analýza a zpracování dat.....	43
3 Kazuistiky zmiňující školní život respondentů.....	44
4 Výsledky.....	53
4.1.1 Období před rozvodem.....	53

4.1.2	Období rozvodu	54
4.1.3	Období po rozvodu	61
4.1.4	Zpětný pohled na rozvod	68
5	Diskuse	73
	Závěr	78
	Seznam použitých zdrojů	79

ÚVOD

Rozvod rodičů je dnes běžným jevem naší společnosti. Studie, statistika i praxe ukazují, že se jedná o proces, který má významný dopad nejen na rodiče, ale především na jejich děti. Tato práce se zaměřuje na to, jak rozvod rodičů ovlivňuje děti v mladším školním věku, kdy jsou hodně citlivé na změny v rodinném prostředí.

V tomto období děti procházejí důležitými vývojovými fázemi, ve kterých si utvářejí vztahy s vrstevníky, sociální dovednosti a sebevědomí. Rodinná jistota a stabilita hraje klíčovou roli v jejich pocitu bezpečí a vnitřního klidu. Rozvod rodičů představuje zásadní zlom v této jistotě a způsobuje tak u dítěte strach, smutek, úzkosti a spoustu dalších emocí, projevů a reakcí, které jim mohou způsobit problémy ve škole, ale především v životě obecně.

Téma diplomové práce je mi blízké z mnoha důvodů. Tím nejhlavnějším je má vlastní zkušenost s rozvodem rodičů v době, kdy jsem navštěvovala 1. stupeň základní školy. Rozvod rodičů pro mě v tomto věku rozhodně nebyl lehký a ovlivnil mě určitým způsobem i v budoucím životě. Dalším důvodem, proč jsem se pro toto téma rozhodla, je má budoucí profese učitelky, ve které se jistě budu setkávat s dětmi z rozvedených rodin a ráda bych jim uměla pomoci, pokud to budou potřebovat. Zároveň bych si přála, aby práce sloužila jako určitý vhled do situace dítěte pro soupeřící rodiče, kteří v záchvatu boje zapomínají na své děti a neuvědomují si, jak jim svými spory a jednáním ubližují.

Teoretická část rozebírá poznatky o rodině, rozvodu manželství a zkoumá celkový postoj dítěte v procesu rozvodu. Praktická část čerpá z rozhovorů s mladými dospělými, kteří v době rozvodu rodičů navštěvovali 1. stupeň základní školy.

Cílem této diplomové práce je zjistit, jakým způsobem rozvod rodičů ovlivňuje školní život dítěte a jaké dlouhodobé dopady rozvod na dítěti zanechává.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se zabývá rodinou, její charakteristikou a rolí v životě jedince. Rozebrány jsou také role matky a otce, které sehrávají nezastupitelnou úlohu v životě dítěte. Pozornost je věnována také novému typu rodiny, který tvoří nesezdané páry tvořící rodinu stejně jako manželé. Druhá kapitola se věnuje samotnému rozvodu, jeho procesu, příčinám a především dítěti. Dále je v této kapitole rozebrána komunikace s dítětem ohledně rozvodu, její výhody i úskalí, ale také reakce dětí na rozvod a porozvodovou péči o dítě. Třetí kapitola se věnuje školnímu prostředí a osobnosti učitele v rámci rozvodu. Poslední kapitola teoretické části popisuje dopady rozvodu na dítě.

1.1 Rodina

Rodinu nelze přesně charakterizovat jednou ustálenou definicí. Obvykle ji tvoří rodiče, kteří mohou být biologičtí nebo nebiologičtí. Tito rodiče žijí buď v partnerském sňatku jako manželé, druh a družka, nebo jako samoživitelé. Do rodiny mohou patřit i prarodiče nebo jiní příbuzní. Tato definice nezapomíná na různé příbuzenské vztahy a zahrnuje rovněž nesezdané páry (Matoušek O. , 1997). Podobným způsobem, tedy že do rodiny patří i další příbuzní, nikoli jen manželské páry s dětmi, definuje rodinu i Helus (2007), přičemž nezapomíná na nesezdané páry, které jsou dnes běžným jevem ve společnosti. Rodina je zde uváděna jako nejdůležitější instituce, která dítěti poskytuje oporu, bezpečí a vzory chování. Výchova je v rámci rodiny zaměřena na učení návyků a postojů, a to činí rodinu klíčovým prostředím pro socializaci. Významně tak ovlivňuje budoucí společenský život dítěte.

Zdeněk Matějček (1994) přirovnává rodinu k přístavu, na který budeme rádi vzpomínat, až dospějeme. Rodina by měla být místem, kde jsme vždy bezpodmínečně přijímáni. Z tohoto přijetí pak pramení láska a pocit bezpečí. Rodiče předávají dítěti model rodiny, který se ukládá do jeho podvědomí a poskytuje mu první důležitý pohled na to, co je domov. Je tedy nutné si uvědomit, že si dítě vytváří představu o domově mnohem dříve, než si obvykle myslíme. Základním pilířem domova jsou však lidé. Vztahy mezi členy rodiny a vztah k dítěti jsou tím, co skutečně tvoří domov.

Rodina se dnes stává určitým „vědeckým oborem“, jehož součástí je například také „psychologie rodiny“, kterou můžeme prezentovat jednou z mnoha definic, co to vlastně rodina je nebo co se za ni považuje. V definicích se obvykle hojně objevuje informace, že rodina je společenská skupina, která vzniká až od narození dítěte. Ani u jedné definice nemůžeme plně souhlasit, protože rodina se vztahově v průběhu času proměňuje a není ničím stálým. A rozhodně není pravidlem pro vytvoření rodiny genetická provázanost, protože rodinu tvoří také náhradní rodiče, pěstouni, adoptivní rodiče, noví partneri, kteří si děti vzali do své péče a výchovy.

Můžeme říci, že existuje dostatek teoretických zdrojů k popsání podstaty pojmu rodina a plnému uvědomění si jejího významu a nezastupitelné funkce v životě každého z nás. Přesto tuto funkci společnost stále nerespektuje a mnohdy podceňuje (Svoboda & Němcová, 2015).

Současná rodina prošla řadou změn. A pokud se na ni podíváme očima dnešní doby, tak rodinu Ilona Špaňhelová (2010) popisuje takto:

- Růst zaměstnanosti žen i mužů, a také jejich pobyt v pracovním procesu. V dnešní době rodiče tráví daleko více času v práci, než tomu bylo dříve. V některých případech je tento růst především ze strany muže, žena v určitých letech plní funkci ženy a matky v domácnosti, později se vrací do pracovního procesu.
- Růst vzdělanosti žen.
- Stírání rozdílů mezi mužskou a ženskou rolí.
- Omezení časového prostoru kontaktů rodičů a dětí. Děti často nejsou s rodiči a mnohé jejich zodpovědnosti zastávají prarodiče nebo někdo jiný anebo jsou děti ponechány samy (chození na kroužky, vyzvedávání ze školy).
- Činnosti, které dřív dělala a vykonávala rodina, se posunují do společenských služeb (jidelny, školní družiny, jesle, mateřské školy).
- Omezení vícegeneračních vztahů. V dnešní době nežijí rodiny společně s prarodiči, jako tomu bylo dříve. Děti tedy nevidí, jak se jejich rodiče starají

o svoje rodiče a nemají tak zkušenost s těmito vztahy nebo jen do omezené míry.

- Migrace obyvatel z venkova do měst nebo do satelitních městeček.
- Velký technický rozvoj (omezení lidských vztahů). Dítě je zvyklé používat internet, e-mail, Skype apod., čímž ale ztrácí přímou osobní komunikaci, protože pošle zprávu a často čeká na odpověď dlouhou dobu. Bere tuto možnost v mnoha případech jako normu, ale protože v danou chvíli s druhou osobou nemluví, mohou se tak omezovat jeho komunikační schopnosti.
- Snížení vlivu náboženství (možný úpadek morálky).

Vzhled rodiny se měnil v průběhu celé historie. V současné době se rodina stává poměrně složitou skupinou z důvodu nárůstu rozvodovosti. A tím vznikají pojmy, jako je neúplná rodina, nevlastní rodiče nebo nevlastní sourozenci (Jandourek, 2008).

1.1.1 Role matky a otce v životě dítěte

Je určitě důležité zamyslet se nad tím, co dítěti přináší život v nukleární rodině (tedy v rodině, kterou tvoří matka a otec). Z jejich společného soužití může dítě čerpat řadu pozitiv, které naopak mohou chybět dítěti z rozvedené rodiny.

Vágnerová (2000) popisuje rozdíly v roli otce a matky, jak z biologického, tak i sociálního hlediska. Matčina role je spojena s větší proměnou její osobnosti, což začíná už během těhotenství, kdy je dítě součástí jejího těla. Tato jedinečnost pokračuje i po narození dítěte a je posílena symbiotickým vztahem s kojencem. Na druhou stranu, identita otce je více ovlivněna sociálními faktory a mění se postupně. Otcovská i mateřská identita jsou do značné míry formovány různými sociálními normami a mýty. Tyto normy například často vyobrazují otce jako méně důležitého rodiče, což ovlivňuje jeho roli v rodině.

Špaňhelová (2010) ve své knize mluví o rolích matky a otce v dnešní rodině. Matky mají často schopnost přijetí, která se objeví hned po narození dítěte, nebo se rozvíjí postupně, záleží na povaze matky a podmínkách, za kterých se dítě narodilo. Matka by měla dítěti poskytovat pocit bezpečí, lásku a jistotu. Děti často vzhlížejí ke svým matkám, obzvláště v předškolním věku. Pro dítě je důležité mít před sebou vzor ženské role, který si pak přenesou do svého života. Pokud dívka v raném věku prožívá

odmítání ze strany matky, může v budoucnu toto chování přenést do výchovy svých vlastních dětí. Chlapci si mnohdy vybírají partnerky, které se podobají jejich vlastním matkám, ale rozhodně to není pravidlem. Role otce ve vztahu k dítěti je dána především tím, kolik času spolu tráví. Děti si často berou otce za svůj vzor, a proto je velmi podstatné, jak se otec chová ke své manželce nebo přítelkyni, protože právě to dítě nejvíce vnímá. Otec by měl dítěti poskytovat ochranu, rozhodnost a projevat mu lásku. Povaha a chování otce ovlivňuje výběr budoucího partnera dítěte. Pro chlapce je důležité mít mužský vzor, se kterým se mohou identifikovat. Pro oba rodiče je klíčová vzájemná podpora a jednotný přístup k výchově.

Pokud se podíváme na raný a předškolní vývoj dítěte, tak zdaleka není závislý jen na matce. Otec sehrává důležitou roli v životě dítěte, například když ho učí novým dovednostem, jako například jízda na kole. Často spolu hrají hry, které nenápadně rozvíjejí tělesné i duševní schopnosti. Otcové komunikují s dětmi složitěji než matky, čímž je podněcují k používání složitějších jazykových konstrukcí. Přítomnost otců kladně ovlivňuje začleňování dětí do sociálního prostředí už od mateřské školy.

Začátek školy je pro každé dítě zásadním životním zlomem. Otec společně s matkou jsou důležité osoby, které tento krok podporují. Otec může dítěti pomoci tím, že ho doprovází do školy nejen první den, ale pravidelně. Zajímá se o jeho pokroky a pomáhá mu s domácími úkoly. V průběhu celého vzdělávání ho učí, že na výsledcích záleží, a že se jich nedosahuje snadno. Otcové bývají ambicióznější než matky, a to je pro vývoj dítěte pozitivní, ať už ve škole nebo ve sportu.

Když děti projdou pubertou a začnou se stávat mladými dospělými, otec by měl stále stát za nimi. Méně jako autorita a více jako někdo, kdo jim pomáhá orientovat se ve světě, jeho příležitostech i rizicích. Jako někdo, kdo jim pomáhá s výběrem školy, jak si přivydělávat, jak mít stálého partnera či partnerku, a jak se řídit hodnotami v krizových situacích. Otcové by měli být přítomni při hledání odpovědí na tyto otázky (Jára, 2019).

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že přítomnost otce i matky má nezastupitelnou funkci v životě dítěte. Dítě má mít možnost kontaktu s oběma rodiči po celý život bez ohledu na vztahy nebo rozpory mezi nimi. Pokud otec nebo matka v životě dítěte chybí, na dítě to nějakým způsobem dopadá. Rodiče mají vždy postupovat v nejlepším zájmu dítěte.

1.2 Rozvod rodičů

Rodina pro dítě představuje bezpečí, jistotu, stabilitu a zázemí. Všechny tyto aspekty jsou velmi důležité pro psychický stav dítěte. Mnohdy je to důležitější než materiální úroveň rodiny. Pokud se tento primární celek rozpadne, dítě může o tyto hodnoty přijít (Vágnerová & Lisá, 2021).

Matoušek (1997) říká, že každý rozvod má své právní, ekonomické a osobní hledisko. Rozpad manželství zobrazuje dlouhodobou přítěž. K úplnému vyrovnání se s rozvodem dochází po dvou až pěti letech. Společenské změny jsou taktéž významným činitelem rozvodu. Lidé často mění svá bydliště či povolání, a tak změna partnera už není žádný větší problém. Rozvod je zátěž, která se často projevuje negativním postojem k druhému pohlaví. Návrhy o rozvod podávají více ženy, protože právě ony hojně prožívají konflikty v rodině. Mnohokrát důvodem rozvodu bývá manželská nevěra, ke které se ale rozvádějící nehlásí. Nepsaným pravidlem je péče o děti matkou, ovšem nesmí se zapomínat na roli otce v životě dětí, která je velmi důležitá.

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejproblematictějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, rodiče a děti, ale obvykle i pro celou širší rodinu. Má své sociální, etické, právní, emoční a samozřejmě také zásadní psychologické aspekty. Rozvod není v naší zemi nijak výjimečným jevem a počet rozvádějících se rodin se drží ve vysokých číslech. Toto období je naplněné stresem a frustrací vztahujícím se k důležitým lidským potřebám. Důsledky rozvodu mohou jeho účastníky ovlivňovat po celý další život.

Značné množství autorů zařazuje rozvod mezi projevy tzv. sociální patologie. Rozvod má četné rozporuplné charakteristiky, protože bývá považován za základní společenské sanační opatření, které má zamezit rozporům a těžkým konfliktům mezi manželi, kvůli kterým má dojít k ukončení problematického soužití. Tyto základní předpoklady, pro které je rozvod obecně přijímán, se však ne vždy naplňují a očekávané pozitivní změny se nedostaví. Naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.

Z teoretického hlediska je správné hovořit o třech stádiích:

- **Manželský (rodinný) nesoulad.** Vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy

a řešení rozporů. Tento manželský nesoulad, který je vcelku běžný a nebývá nikým přímo určen, přechází v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.

- **Manželský (rodinný) rozvrat.** Už se jedná o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (emoční, výchovné, ekonomické). Rodinný rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý a v některé ze svých fází pak může přejít v rozvod.
- **Rozvod** je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou osob. Jedná se o krajní řešení v procesu rozvratu manželství. Rozvod je na rozdíl od rozvratu manželství oznamován podáním návrhu na rozvod, jehož cílem je rozvodové řízení. Najednou do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce, jako jsou například soudy, právníci, oddělení péče o dítě apod (Matějček & Dytrych, 2002).

Rozvod jako rozpad manželství, kdy je rozvod součástí nebo konečným výsledkem, popisuje Říčan (2004). K rozvodům dochází nejvíce v prvních letech manželství, a to mezi druhým a čtvrtým rokem. Důvodů pro rozvod je mnoho. Především dochází ke změnám funkce manželství, kdy byl majetek v minulosti pouto vztahu, dnes je tomu obráceně. Ani dnešní děti již nejsou tolik vázané na manželství svých rodičů a současné normy naší společnosti jsou přátelštější k rozvodům než kdy dříve. Přesto je pro dítě bezpochybně nejlepší vyrůstat s oběma rodiči. Pokud je však rozvod nevyhnutelný a musí k němu dojít, tak by si rodiče měli být vědomi toho, že jejich osobní boje by měly být v zájmu dítěte upozaděny i (Gray & Farrell, 2020).

Matějček a Dytrych (2002) a Poupětová (2009) se shodují na tom, že rozvod jednoznačně patří mezi nejsložitější období, ovlivněné mnoha faktory, které může v životě dítěte nastat. Není tedy možno přesně říci, jak se má dítě v této životní situaci chovat a jednat. Avšak nejpodstatnější pro dítě je porozumění rodičům – proč se pro rozvod rozhodli a jaký byl důvod tohoto rozhodnutí. Zároveň je velmi důležitá opora a pomoc dítěti od obou rodičů.

Bezpochyby je nutné připomenout, že manželství není vždy perfektní a dítě tak může vyrůstat v nepříznivých rodinných podmínkách, a proto v některých situacích přináší rozvod psychickou, finanční nebo jinou úlevu (Dudová & Hastrmanová, 2007).

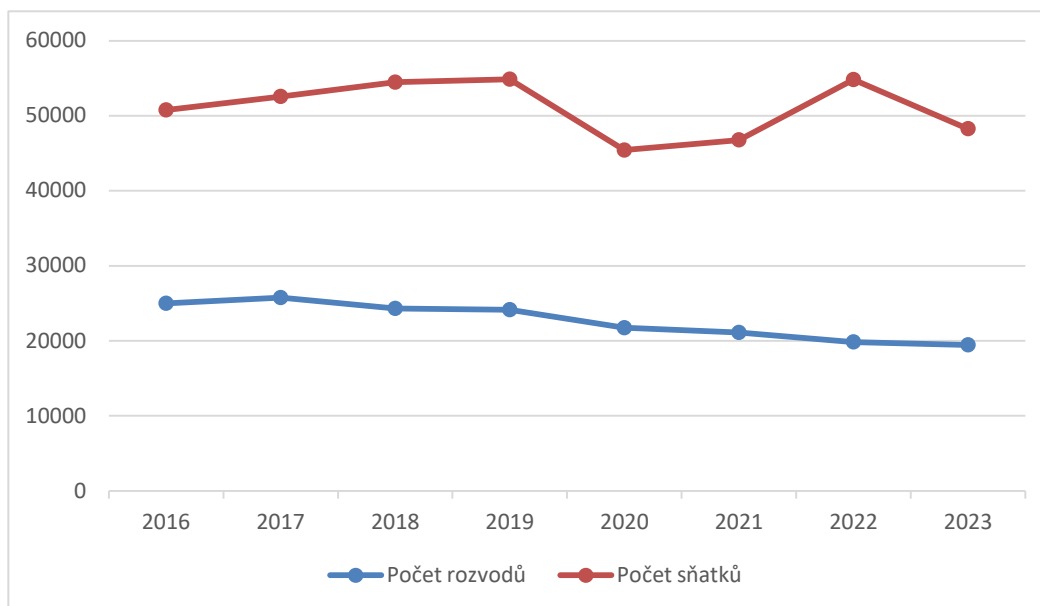
1.2.1 Statistický vývoj rozvodovosti

Podle údajů Českého statistického úřadu a Ministerstva spravedlnosti České republiky jsou k dispozici nejnovější data rozvodovosti z roku 2022. V roce 2022 bylo rozvedeno celkem 19 846 manželských párů, což je o 6 % méně než v předešlém roce (tj. 2021) a nejméně od roku 1969. Pokračovalo se tak v poklesu počtu rozvodů z předchozího desetiletí. Z celkového počtu rozvedených manželství bylo 57,8 % s vlastními nezletilými dětmi, kterých tak bylo v rozvedených rodinách celkem 18,4 tisíce, což je nejméně v historii samostatné České republik (ČSÚ, 2024).

Do budoucna by samotná rozvodovost měla stále klesat či stagnovat. V České republice rozvodů stále ubývá, ale stejně tak ubývá i manželských sňatků. Udržuje se tak trend posledních deseti let, kdy se rozvodovost snížila meziročně o 6 %. Podle sociologů je tomu údajně proto, že manželství uzavírají lidé s vyšším vzděláním a většími finančními závazky (jako jsou hypotéky a často děti). Obecně tak do manželství vstupují lidé dospělejší, a proto jsou sňatky uváženější a závaznější než dříve. Dalším důvodem je také obecně dražší cena sňatku (Fingerhutová, 2023).

Česká republika se řadí k zemím s nejvyšší rozvodovostí v Evropské unii. Určitě je nutné zmínit, že statistické údaje mohou být zavádějící, protože počet rozvodů se netýká manželství uzavřených ve stejném roce, statistiky také nezohledňují skutečnost, že ne všechna rozvedená manželství jsou prvním svazkem rozvedených manželů. A největším problémem statistických údajů je to, že nezahrnují množství rozpadajících se nesezdaných rodičů, protože v tomto případě rodiče nemusí svůj rozchod řešit soudní cestou (pokud nejednají o úpravě péče o dítě nebo vyživovacích povinností). Ovšem na samotný průběh rodičovského konfliktu nemá skutečnost, zda jsou rodiče manželé či nikoli, žádný vliv (Rogalewiczová, 2019a).

Obrázek 1: Počet sňatků a rozvodů v České republice

Zdroj: ČSÚ (2024)

V grafu na obr. 1 vidíme, jak rozvodovost v posledních letech klesá, což se sice dá vnímat pozitivně, ale v potaz je nutné brát také to, že celkový počet uzavřených manželství také klesá (ČSÚ, 2024).

1.2.2 Příčina rozvodu

Důvodem k rozvodu může být nerovnoměrné rozdělení moci mezi manžely, kdy se jeden z nich chová k druhému jako rodič a druhý se ho bojí. Partneři si do manželství přinášejí vlastní problémy z dětství, a ty mohou mnohdy vést k jeho rozpadu. Neshody a konflikty ve vztahu mohou způsobovat i děti, aniž by si toho byly vědomy. Hlavní příčinou rozvodů je nerovnováha v rodině, kdy otec může být ve výchově na dítě příliš přísný a matka naopak příliš mírná. K rozpadu manželství může vést také nízké sebevědomí jednoho z partnerů, kdy se bojí vyjádřit své pocity ze strachu z odmítnutí.

Důležitým faktorem je i emocionální vzdálenost mezi partnery. Některé páry se mohou rozpadnout, protože si jeden z partnerů připadá nedůležitý, když spolu netráví dostatek času nebo nemluví o podstatných věcech. Naopak v jiných párech může jeden z partnerů potřebovat více svobody. Dalšími příčinami rozvodu mohou být neuspokojivý sexuální vztah, změna chování partnera nebo narození dítěte (Smith, 2004).

Matoušek (2015) rozděluje příčiny rozvodů na obecné a na ty v rovině osobního prožitku. Mezi obecné příčiny můžeme zařadit například změnu postavení ženy ve

společnosti. Ženy jsou dnes schopné žít bez podpory mužů a rozvod je společensky tolerován. Pokud jde o příčiny v rovině osobního prožitku, patří sem například to, že odchod od současného partnera je menší zlo než setrvání ve vztahu, současný partner přestal být přijatelný nebo že jiný partner nám může být sympatičtější.

Dnes, kdy už rozvod není takové tabu, mohou být důvody pro ukončení manželství různé. Lidé často mění své pohledy na svět, a pokud manžel/ka nenaplnuje všechny partnerské či rodičovské potřeby, může to být důvodem k rozvodu. Někdy se také objeví někdo jiný, kdo lépe vyhovuje představám o společném životě. V některých případech je pro rodinu lepší žít bez partnera, než s ním setrávat v jedné domácnosti (Matoušek et al., 2015)

Podle dat Českého statistického úřadu, patří mezi pět nejčastějších příčin rozvodu tyto:

- rozdílnost povah, názorů a zájmů partnerů (vzájemné odcizení);
- nevěra;
- nezájem o rodinu a partnera včetně opuštění soužití;
- neshody v zacházení s penězi – dluhy/zadlužení partnera;
- alkoholismus, drogová a herní závislost (ČSÚ, 2024).

1.2.3 Proces rozvodu

Rozvod představuje právní ukončení manželství, které nastává jako poslední krok při rozpadu vztahu mezi dvěma lidmi. Na rozdíl od samotného rozvratu manželství je rozvod oficiálně deklarován – podává se návrh na rozvod, probíhá rozvodové řízení a do procesu, který byl dosud součástí rodinného života, vstupují úřední instituce jako soudy, právníci a oddělení péče o dítě.

Je důležité si uvědomit, že kromě rodin s rozvedenými manželi existuje i mnoho rodin, kde manželé sice žijí v trvalém rodinném rozvratu a jejich rodinné funkce jsou výrazně narušeny, ale z různých důvodů o rozvod nepožádají. Tento stav se někdy označuje jako nedeklarovaný rozvod.

V procesu rodinného nesouladu, rozvratu a rozvodu téměř vždy alespoň jeden z manželů citově či jinak trpí. Co je naprosto jisté, je to, že takový rozvrat a rozvod výrazně ohrožuje zdravý vývoj dítěte, které tímto prochází. Četné výzkumy ukazují, že

neexistuje věk, ve kterém by dítě rozvodem netrpělo. Reakce dítěte se však v různých fázích vývoje liší podle věku a pohlaví (Matějček & Dytrych, 2002).

1.2.4 Komunikace s dětmi ohledně rozvodu

Slova mají obrovskou moc, a proto bychom si měli dávat pozor na to, jaká ohledně rozvodu volíme, jestliže chceme dětem pomoci získat sebedůvěru a posílit víru v rodinu a společnost. Samotná volba slov sama o sobě nesmaže bolest a trápení, se kterými se musí rodiče a děti potýkat, ale může pomoci ke smíření se se skutečností rozvodu v přítomnosti, minulosti i budoucnosti (Colorosová, 2008).

V okamžiku, kdy se rodiče rozhodnou rozvést, by měli myslet především na děti a hájit jejich zájmy, a nejen svoje vlastní. Každý dospělý má zajisté právo dívat se na svět vlastníma očima, ale ve chvíli, kdy mluvíme a rozhodujeme za děti, je potřeba, aby byl respektován i jejich pohled a to, jak budou celou situaci vnímat. Takové zásadní rozhodnutí jako je rozvod musí dětem sdělit oba rodiče. Rozhovor by měl obsahovat pouze neutrální fakta, protože je zcela zbytečné dětem vykládat, že si tatínek našel novou paní, nebo že se maminka zbláznila. Všechno je třeba dětem vysvětlit a doplnit o pozitivní emoce jako například, že je budou mít oba rodiče pořád stejně rádi. Všechno záleží na věku dětí a volbě slov. Neměly by se používat žádné zbytečně složité věty, ale naopak komunikovat jednoduše a výstižně. Děti budou mít zajisté mnoho otázek a rodiče by jim na ně měli odpovědět. Nikdo jiný jim totiž odpovědi na jejich neposkytne a problémy uvnitř rodiny nevyřeší, ani rodiče samotní před nimi nikam neutečou, a proto je vždy nejvýhodnější, aby si s dětmi promluvili oni sami. Takový typ komunikace prospěje jak dětem, tak rodičům, stejně jako celé širší rodině. Potom nemůže nastat situace, že bude jeden rodič druhému rodiči, jak a kde má péči o dítě naplňovat. Problém však může nastat ve chvíli, kdy by se o děti měl starat nový partner nebo jeho rodiče (Mertin et al., 2022).

Komunikace během rozvodu rodičů hraje zásadní roli, protože právě díky vzájemné komunikaci se můžeme navzájem lépe pochopit. Během rozhovorů si můžeme vysvětlit a objasnit mnoho věcí či nedorozumění, navzájem se blíže poznávat a zároveň společně trávit čas.

Rozhovorů ohledně rozvodu by se měli účastnit oba rodiče a sdělovat jen pravdivé informace, protože lhaním by dítěti ještě víc ubližovali. Komunikace by měla být otevřená, čímž by měl být zajištěn prostor pro dítě, aby se mohlo ptát na vše, co ho ohledně aktuální situace zajímá. Rodiče by tento prostor měli mít k dispozici také, aby děti mohly pochopit, jak se rodiče cítí, co prožívají a jaké názory na dané situace mají. Rodič by měl umět dítěti naslouchat a vnímat jeho chování a projevy, které bývají často negativní, což může naznačovat smutek, strach ale i zmatenost dítěte ohledně rozvodu. Dále je potřeba, aby komunikace měla daná pravidla, kterých se budou rodiče i děti držet (Špaňhelová, 2009).

Zásady komunikace mezi rodičem a dítětem podle Špaňhelové (2009):

- čas;
- klid;
- forma komunikace „já a ty“;
- konkrétnost;
- vzájemnost;
- naslouchání;
- omluva;
- sdělování pocitů;
- komunikace verbální a neverbální.

1.2.4.1 Čím podpořit komunikaci s dítětem

V komunikaci s dítětem by rodiče měli používat kladná sdělení a pochvaly, na které je dítě velmi citlivé a umí je pak dospělému i vracet. Povzbuzováním dítěti dodáváme odvahu, aby se nebálo říct nebo udělat věc znovu, pokud ji poplete a tím mu dáváme najevo, že jsme připraveni mu cokoli ukázat nebo vysvětlit, když bude potřeba. Tato reakce mu může pomoci i v komunikaci ve škole či mezi kamarády. Mnohdy se může situace emocemi vyostřit k hádce nebo křiku, kterého jsme ani dosáhnout nechtěli, a proto důležité se dítěti omluvit a začít komunikovat znovu tak, aby si ani jeden v sobě nenesl křivdu či výčítku. Dosáhne se tak poučení do budoucnosti pro obě strany a dítě

ani rodič se nebude bát omluvy a nového začátku. Rodič by měl být také schopen dítě upozornit, že jeho chování není správné, z jakého důvodu tomu tak je, a proč pro ně toto chování není vhodné. V budoucnosti se tak dítě může takovému vzorci chování vyvarovat, protože díky rodiči chápe, co je dobré, a co ne. Velmi důležité je, aby obě strany, rodič a dítě, měli pocit, že komunikace byla uzavřena na vzájemné domluvě či dohodě obou stran a nezůstalo tak nic nezodpovězeno. Otevřeností komunikace se dítě učí říct svůj názor beze strachu a také mluvit o věcech, které je zasahují a nejsou mu příjemné (Špaňhelová, 2009).

1.2.4.2 Čemu se vyvarovat v komunikaci s dítětem

Rodiče by se měli vyvarovat vyhrožování, protože slibováním něčeho, co se stejně nestane, si rozhodně větší autoritu u dítěte nevybudují. Neměli by se ani snažit o manipulaci probíhající přes nepřímou komunikaci, kdy přesně neřeknou, čeho chtějí dosáhnout, ale cíle sdělení jsou si již dávno vědomi. Mnozí rodiče také v komunikaci s dítětem využívají nadřazenost, která je v přímé souvislosti s ponižováním. Nadřazenost se projevuje tím, že rodič nenechá dítě domluvit, sráží jeho názory a ponižuje ho před jiným dítětem nebo dospělým. Při takovém jednání se u dítěte může objevit smutek, zlost či bezmoc. Nejhorší, co může dítěti rodič udělat, je mlčet nebo zamlčovat pravdu o tom, co se v rodině děje. Ve všech možných případech to dělá rodič s nejlepším úmyslem, protože nechce dítěti ublížit. Ovšem může se pak stát, že dítě bude následně zamlčovat problémy s šikanou ve škole, protože si z chování rodičů vezme vzor. Pokud má dítě potřebu mlčet, měli by mu rodiče poskytnout bezpečný prostor, díky kterému mohou změnit nejistotu dítěte v jistotu, kterou doteď nemělo a bálo se kvůli ní mluvit (Špaňhelová, 2009).

1.2.5 Reakce dětí na rozvod

Pro děti je rozvod velmi často stresující záležitost, která si s sebou nese spoustu negativních pocitů. Tato kapitola se zaměřuje na to, jak děti vnímají a chápou rozvod. Dále se zabývá jejich reakcemi a prožíváním této situace.

Reakce dětí na rozvod můžeme dle výzkumů rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. Je dokázáno, že počátek rozpadu manželství rozhodí téměř všechny děti. Zpětně své dětství, ve kterém došlo k rozvodu rodičů, popisuje mnoho dospělých jako nejbolestivější období svého života. Děti obvykle netuší, co se děje, i když třeba mají

kamarády, kteří si tou samou situací také prošli. Ačkoli rodiče cítí, že k rozvodu nedošlo náhle, pro děti je to náhlá a tíživá změna. I přes všechny hádky a dlouhodobou nespokojenost, si děti nepřejí, aby k rozvodu došlo. Většina nevidí rozvod jako úlevu, pokud tedy nejde o vysvobození z fyzického týrání.

V prvním roce po rozvodu se u dětí může projevit agrese, vztek a podrážděnost. Mohou mít různé obavy až deprese ze změn či budoucnosti a často také cítí pocit viny. Všechny tyto reakce se přímo vztahují k prožitkům dítěte. Přibližně po roce začínají tyto reakce ubývat.

Děti v mladším školním věku jako první po rozchodu rodičů cítí smutek, který bývá často doprovázený pláčem. Obvykle u sebe chtějí mít rodiče, který odešel. Chlapci více postrádají otce. Děti v tomto věku mohou cítit odmítnutí ze strany odcházejícího rodiče, a to se u nich může projevit sníženou sebeúctou, depresí a často také výrazným zhoršením prospěchu a nepozorností. Děti se trápí především kvůli rodičům, chtějí rozvodu zabránit a obnovit zpět rodinu, na kterou byly dopsud zvyklí.

Pokud bychom reakce děti v mladším školním věku porovnávali s reakcemi dětí v předškolním věku, tak bychom se dozvěděli, že reagují na rozvod rodičů stejně smutkem, ale navíc také hněvem. Chlapci bývají hluční, vzteklí a podráždění. Dívky se snaží zaujmout roli dospělých, a tak napodobují jejich chování. Opačnou reakcí může být chování, kdy se děti chovají jako by byly mladší a vrací se tak svými návyky do raného dětství. Děti v předškolním věku mají také strach, že je opustí i druhý rodič.

Děti ve starším školním věku reagují na rozvod rodičů především vztekem a hněvem. Bývají našťvané na oba rodiče, ale více na toho, kdo rozvod způsobil. Obvykle odvíňují jednoho rodiče a přiklánějí se na stranu druhého. Snadno se tak stávají součástí konfliktů mezi rodiči. Pro tyto děti je typický pocit bezmoci, kdy si rozvod nepřejí, touží po druhém rodiči, ale tyto velké změny nedokážou nijak ovlivnit. Vztek a vina se velmi podílejí na zhoršování školního prospěchu. Dále dochází ke konfliktům mezi vrstevníky, a také k fyzickým potížím jako je například bolest hlavy nebo břicha. Děti ve starším školním věku přicházejí o své dětství, zatímco se snaží vyřešit samotu, depresi či finanční starosti rodičů.

Z dlouhodobějšího hlediska mnohé dospělé, kteří v dětství zažili rozvod rodičů, postihují v mezilidských vztazích různé obavy týkající se důvěry, věrnosti a pocitu bezpečí. V průměru si také více stěžují na osamělost a manželské konflikty na rozdíl od dětí z úplných rodin. Další se zase drží idealizovaných vzpomínek na úplnou rodinu a jiní vyžadují mnoho pozornosti, protože mají pocit, že byli ochuzeni o dětství nebo se díky tomu naopak cítí silnější a odolnější (Teyber, 2007).

Každé dítě vnímá rozvod rodičů jinak, jeho vnímání ovlivňují jednotlivé vývojové etapy, a především jeho věk. Jak dítě vnímá rozvod v jednotlivých životních etapách popisuje také Špaňhelová (2010).

V předškolním věku je dítě už schopno vytvářet své vlastní úsudky a vyvozovat, co z nich vyplývá. Dítě v těchto letech nejvíce důvěřuje právě rodičům, ve kterých zároveň vidí autoritu, a proto, co rodiče řeknou, to platí. Zároveň touží trávit čas s ostatními dětmi a zažívat různá dobrodružství. Děti v tomto věku jsou v mnohém ovlivněny fantazií, takže si mohou spoustu informací přetvářet podle vlastních představ. A právě na tohle by rodiče měli myslet, pokud se chystají rozvádět. Důležité je dítěti vysvětlit, v čem spočívá problém, aby se s tím dítě dokázalo lépe vyrovnat, a aby se zabránilo rozvoji nežádoucího chování (například agresivní chování nebo častá plačtivost). Rodiče pro děti znamenají jistotu, kterou by jim měli jednoznačně poskytnout za jakékoli životní situace.

Rodiče by měli také komunikovat s učiteli v mateřské škole, protože ti jsou pro děti dalšími autoritami, kterým se dítě může svěřit se svými pocity či problémy. Učitelé tak mohou reagovat na otázky dětí ohledně rozvodu a pomoci mu tak se s celou náročnou situací lépe vyrovnat.

Mladší školní věk se z hlediska psychického prožívání popisuje jako věk klidový. Problematický pro děti v tomto věku může být přechod z mateřské do základní školy, kdy si dítě musí zvykat na nový kolektiv a naučit se zodpovědnosti vůči svým povinnostem. Dítě v mladším školním věku je již rozumově zralejší, proto se na všechno ptá a baví ho všechno komentovat. Dokáže vnímat a přemýšlet o realitě běžného života, už není ovlivněno fantazií tak jako v předškolním věku.

Rodiče by měli být k dítěti upřímní a otevření. Důležité je pro něj vidět spolupráci a vzájemnou pomoc mezi rodiči. Děti velmi těžko nesou, pokud jim rodiče lžou. Takové chování vnímají jako zradu a za každou cenu se pak snaží zjistit pravdu. Dítěti je také důležité nastavit hranice, co si může dovolit, a co už ne. Tím sbírá zkušenosti do budoucna a učí se. Dítě by mělo vědět, jaké jsou jeho povinnosti a za co nese zodpovědnost.

Dospívání na rozdíl od mladšího školního věku bývá z hlediska psychického vývoje mnohem náročnější, protože si dítě prochází celkovým zráním a pubertou. V tomto období si zažívá určitou disharmonii, která ho nutí být kritickým ke všem a všemu. Dítě je celkově citově nestálé a hledá samo sebe. Touží také po osamostatnění, ale je si vědomo toho, že to ještě není úplně možné. Proto bývá tato životní etapa náročná i pro samotné rodiče, protože právě oni jsou jedni z těch, proti kterým dítě brojí, a tak dochází výměnám názorů, hádkám, ale i k uznání pravdy rodiče.

V případě, kdy rodinu opustí matka, přichází dívka o vzor chování, od kterého by se mohla učit. Je také velmi časté, že si dívka (často nevědomě) vybírá budoucího partnera (manžela) podle svého otce. Stejně si tak může chlapec u budoucí partnerky (manželky) vyhledávat podobné styly chování, které viděl u své matky. Samozřejmě tento vzorec neplatí ve všech případech, avšak je to naprosto přirozené, protože jsme geneticky propojeni s našimi rodiči (Špaňhelová, 2010).

Každé dítě prožívá rozvod svých rodičů jinak, protože žádné dva rozvody nejsou stejné. Záleží nejen na věku, pohlaví, emoční a psychické vyspělosti dítěte, ale i na zdravém rozumu a vůli rodičů. Většina dětí cítí smutek, vztek, bezmoc a mnoho dalších emocí, které jsou často doprovázeny pláčem. Děti cítí, že rozvodem mohou přijít o jednoho z rodičů a bojí se, co bude po samotném rozvodu následovat: jak často se budou s oběma rodiči vídat, zda se nebudou muset stěhovat nebo měnit školu. Rozpadá se jim stabilita rodinného prostředí, na kterou byly doted' zvyklé a jsou si vědomy toho, že s touto situací nemohu nic dělat, ani ji nijak ovlivnit. Děti vydrží opravdu hodně, ale rodiče by měli myslet na to, že i když pro ně může být rozvod lepší variantou, tak ve stejnou chvíli se jejich dětem hroutí svět, kvůli čemuž se cítí zmatené a zoufalé. Proto by rodiče měli být svým dětem nablízku, projevovat o ně zájem a ochotně jim naslouchat (Colorosová, 2008).

Nejčastější obavy dětí z rozvodu jsou shrnuté v následujících bodech:

- **Hádky** – Vznikají počátečním zklamáním ve vztahu mezi rodiči a mohou přetrvávat ještě dlouho po samotném odloučení. Vtažení dětí do sporů údajně rodičům uleví, avšak otázkou je, za jakou cenu.
- **Zájmové konflikty mezi rodiči a dětmi** – Rozpory vznikají ve chvíli, kdy chce dítě udržet rodinu pohromadě i za cenu konfliktů mezi rodiči, ale minimálně jeden z rodičů touží po rozvodu. Dítě tento boj nakonec prohrává.
- **Problém sdělení** – Oznámení rozvodu dítěti se jeví jako jeden z nejtěžších okamžiků celého procesu rozvodu. Pro rodiče je totiž jednodušší postavit dítě před hotovou věc, než s ním o celé situaci průběžně diskutovat. Avšak tímto přístupem u dítěte vzniká obrovská psychická zátěž, úzkost a také označování sebe samého jako příčinu rozvodu.
- **Děti jako spolubojovníci** – Děti mají tendenci stát za jedním z rodičů, protože k němu mají kladnější vztah než k tomu druhému. Tento postoj však ovlivňuje vztah a kontakt s rodiči po rozvodu.
- **Opuštění** – Může se jevit jako msta nebo útěk před sebou samotným. Takovým způsobem mohou někteří rodiče začít projevovat nezájem o své dítě. Dítě je smutné, když najednou přijde o kontakt s jedním z rodičů, který už nebydlí ve stejné domácnosti, nestýká se s ním a nenavazuje vztahy. Často se také stává, že rodič, se kterým dítě po rozvodu žije, zakazuje kontakt rodiči druhému.
- **Domov s jedním rodičem** – Úplnou ztrátu kontaktu s jedním rodičem občasné setkání nemůže vynahradit. Dítě se bojí, že když ho opustil jeden rodič, může to udělat i druhý. Pokud dojde i k oddělení jeho sourozenců, smutek se násobí.
- **Nižší příjem** – Rozvod a vše kolem něj je velice nákladné, takže život po rozvodu může být finančně náročnější a může dojít i do situace, kdy se dítě nebude moci nadále vzdělávat a rozvíjet své koníčky.

- **Změna bydliště** – Dítě se musí odpoutat od místa, které pro něj doteď bylo tím nejbezpečnějším a nejstabilnějším místem, což je velmi náročné a bolestivé. Nové bydlení může být oproti stávajícímu levnější a méně komfortní.
- **Stigmatizace** – Děti mají problém s vyrovnáváním odlišností. A když po rozvodu najednou slyší posměšky od jiných dětí (například: tatínek od vás odešel, a proto si s tebou nebudu hrát) nastává uvnitř něj pocit neštěstí. Děti všechny tyto informace intenzivně vnímají a nestačí jim pro uklidnění věta, že to tak jejich kamarádi nemysleli.
- **Úloha sexuality** – Mnoho dětí se po rozvodu cítí nedoceněných, a tak se stává, že v dospělosti často střídají partnery, čímž si kompenzují své nedocenění z období rozvodu (Průchová, 2002).

Pro dítě, které bylo zvyklé na přítomnost obou rodičů, znamená rozvod zcela jiný druh stresu, než který prožívalo doteď. Tato zkušenost je v mnoha směrech přirovnávána k bolesti, kterou prožívá dítě při úmrtí rodiče, protože v obou případech dítě přichází o vztah s rodičem. Dítěti se rozpadá rodinné zázemí, které mu přinášelo jistotu a ochranu. Bez jednoho rodiče je rodina najednou slabší a zranitelnější. Stává se z ní neúplná rodina (Wallerstein, 1983).

Neúplná rodina je dnes jednou z běžných forem uspořádání rodinného života. Obecně ji tvoří jeden rodič, buď matka, nebo otec, společně s dítětem (dětmi), s tím že druhý rodič je trvale nepřítomen. Podle psychologů nejvíce působí rozvod a neúplnost rodiny na děti mezi 11. a 12. rokem, kdy se dítě nejvíce ztotožňuje s mužskou a ženskou rolí. Podle studií stojí v čele neúplné rodiny nejčastěji matka, která se o děti sama stará a vychovává je (Petrová, 1997).

Když uvažujeme o reakcích dětí na rozvod v různém věku, zaměřujeme se především na rozdíly reakcí, avšak měli bychom se zaměřit také na podobnosti reakcí, které jsou větší než samotné rozdíly. Spousta emocí je stejná bez ohledu na věk, ale liší se jejich vyjadřování. Všechny děti mají společnou emoci smutek, ale každé dítě ji prožívá jinak úměrně svému věku. Předškolní dítě se může ze smutku zastavit ve vývoji a mít potíže s rozlišením skutečnosti od fantazie. Naopak dívka v mladším školním věku může své pocity projevoval skrz dlouhý pláč a chlapec je bude projevoval vztekem. Dospívající se

může strachovat o svou budoucnost, ale může se mu také zhoršit soustředěnost ve škole. Proto není důležité zkoumat, v jaké životní etapě dítě nejvíce prožívá smutek, protože odpověď vždy záleží na tom, zda zkoumáme krátkodobé nebo dlouhodobé důsledky, které jsou ovlivněny dalšími zkušenostmi dítěte. Výzkumy potvrdily, že čím promyšlenější studie byla, tím menší roli hrál věk dítěte (Amato & Keith, 1991).

1.2.5.1 Emoce dětí v době rozvodu

Smutek a hněv jsou dvě emoce, které si prožije každé dítě (včetně těch dospělých) během procesu rozvodu. Žádné dítě neprojevuje tyto emoce stejně, ani ve stejném pořadí, a proto je vždy třeba přemýšlet o různých možnostech, jak se dítě může cítit a nesoudit jeho chování podle nějakého obecného pravidla.

Děti prožívají rozporuplné pocity, protože se v jednom momentě mohou na jednoho rodiče zlobit, že je opustil a nechal samotné, ale zároveň v tom samém momentě touží po usmíření s oním rodičem a po jeho lásce. Některé děti mohou bojovat s pocitem zavržení ze strany rodiče, který odešel, protože jeho odchodu nepředcházelo žádné vysvětlení, nikdo s nimi o tom nemluvil, ani se je nesnažil pochopit. V jiném případě se dítěti může stát nějaká nehoda, která bude popisována jako nehoda z nedbalosti, ovšem nehoda může skrývat pocity zoufalství a být propojena s nadějí dítěte, že by rodiče tato událost mohla zase sjednotit. Nejjednodušším řešením je předpoklad, že taková událost má pouze jedno vysvětlení, nikoli jiná možná, a tak často přehlízíme vztahy a souvislosti mezi jednotlivými emocemi a popisujeme je pouze samostatně. Tyto zřejmé rozpory jsou podstatnou součástí dětského myšlení, ale tyto zmatky se netýkají pouze dětí, ale i dospělých. Rodiče, respektive dospělí obecně, by měli počítat s tím, že děti nejsou schopny slovy přesně popsat, jak se cítí, protože nejsou ještě tolik zvyklé své pocity vyjadřovat slovy, nemají v tomto ohledu dostatek zkušeností a nemají na to ani dostatečnou slovní zásobu (Smith, 2004).

Nejčastější projevy emocí jako reakce na rozvod rodičů:

1. Popření a neochota uvěřit

- Popření bývá jednou z prvních reakcí dětí, protože nechtějí přijmout skutečnost, které se doteď pouze obávaly. Věděly, že některé věci nejsou doma v pořádku, ale myslí si, že to nemohlo být přece až tak

špatné, aby se jejich rodina rozpadla. Naděje dítěte na to, že se rodiče zase usmíří, může přetrvávat i dlouhé roky po rozvodu, ačkoli rodiče už mohou mít uzavřený nový sňatek a založenou novou rodinu. Tato situace nastává především tehdy, když s dítětem nikdo otevřeně nediskutoval o zásadních změnách v rodině při/po rozvodu.

2. Smutek, ztráta a osamělost

- Pocit smutku a ztráty převládá u dětí, které ví, že rozchod rodičů je trvalý. Dítě přestává být v denním kontaktu s jedním z rodičů, ale i celkově s širší rodinou. Možná kvůli stěhování přichází o zázemí, na které bylo zvyklé, ale také o školu, kamarády či volnočasové aktivity. Dítě cítí, že se od ostatních liší a může se tak snadno stát terčem dětské bezcitnosti (šikany). Smutek je tou nejzřetelnější emocí, přes kterou dítě projevuje své pocity z rozvodu. Může ho dávat najevo přímo (pláčem) nebo nepřímo (jdnáním). Smutek dítě snadno pohltí a zabrání mu soustředit se na cokoli jiného, což se často projevuje nesoustředěností ve škole. Smutek se jen prohlubuje, pokud ho s dítětem nesdílí žádný z rodičů a dítě tak začíná trpět pocitem osamělosti. Když po čase poleví touha po nepřítomném rodiči, přestane v pocitech dítěte převažovat smutek, začne se mu obnovovat sebedůvěra a znovu se začíná radovat z oblíbených činností. Celý proces může být urychlen, pokud má dítě prostor na projev svých emocí právě ve chvíli, kdy je doopravdy prožívá. Rodina musí být v tomto ohledu trpělivá a poskytnou dítěti dostatek času na prožití všech emocí, které cítí. V některých rodinách je totiž nepřijatelné projevovat smutek a pláč, který je především u chlapců mnohými lidmi mnohdy považován za projev slabosti. Předstírání, že tyto pocity neexistují, ovšem dítěti nijak nepomůže ve vyrovnání se s celou situací.

3. Deprese

- Deprese je poměrně běžnou reakcí na rozchod rodičů. Zjednodušeně ji můžeme popsat jako nevyjádřený hněv, ale deprese je ve skutečnosti mnohem komplexnější. Osoba trpící depresí má nedostačující

sebevědomí, cítí se osamělá a opuštěná. Děti je deprese popisována jako zeď nebo zamčená místnost, kam za nimi nikdo nemůže. Děti se bojí vyjádřit své pocity, protože je to z jejich strany nepřijatelné, ale také kvůli vlastním zážitkům s rozhněvanými rodiči. Přestože dítě v rodině nikdo nezavrhuje, ono cítí, že o něj nikdo nestojí. U sedmi až osmiletého dítěte se mohou objevit sebevražedné pocity, podle kterých může i jednat. Děti trpící depresí přichází o kamarády, protože se cítí špatně a není s nimi žádná zábava, čímž se jejich osamělost prohlubuje. Takové děti musí vynaložit obrovské úsilí, aby ze svého zoufalství dokázaly vystoupit. Pomoci jim v tom může někdo, s kým své trápení budou moci sdílet. Dívky se obvykle zotavují rychleji než chlapci, ale celý proces může trvat i déle než rok.

4. Vztek

- Vztek, který dítě cítí, mívá svůj původ hluboko v minulosti, kdy pocity nejistoty, odmítnutí a selhání (které často jdou ruku v ruce), nezačínají rozchodem rodičů, ale rodí se dávno před samotným rozvodem. Dítě může vztek vůči rodičům chovat dlouhodobě, jelikož nejsou ze strany rodičů naplňovány jeho potřeby (například láska a péče). Pocity bezmoci z nemožnost změnit rodinnou situaci, zoufalství a smutku mají často přímou spojitost se vztekem. Dalším důvodem může být uvědomění dítěte, že ho rodiče využívají ve svých sporech, zejména pokud cítí, že jeden z rodičů s rozbitím vztahu sleduje vlastní skryté cíle. Děti nedokážou vyjádřit svůj vztek kvůli svému osobnímu založení nebo kvůli rodině, ve které se to považuje za nepřijatelné. Vztek a sklíčenost mohou vyvolat nespavost, kdy dítě může trpět nočními děsy, které souvisí s pocitem osamělosti a opuštěnosti. Vztek může děti ovládat méně, pokud si uvědomí, co je příčinou jejich pocitů a pokud se jim dostane podpory, aby mohly svoje pocity projevit tak, aby nebylo nikomu ublíženo. Za těchto okolností tak mohou překonat nežádoucí chování a naučit se jisté míře sebeovládání, což kladně ocení nejen jejich okolí. Vždy je tu však určité riziko, které neplatí obecně, že tento vzorec

chování zopakují i v dospělosti, protože nemají zkušenost s rodinným životem naplněným láskou a nebyli naučeni pozitivně zacházet s odlišnostmi. Nový sňatek rodiče může být pro dítě událostí, která přeruší hněvivé reakce, ovšem musí to být šťastný zážitek. Vztek má i svou pozitivní stránku, protože se může stát podnětem pro změnu myšlení a jednání, vést k méně bolestivým reakcím, které neublíží dítěti ani ostatním, a také může dítěti pomoci s nalezením způsobu, jak projevit své pocity, pokud je může sdílet s osobou, které důvěřuje. Vztek může stimulovat i obranu, kdy dítě dá rodičům najevo, že si nenechá ubližovat a povede si dobře ve škole. Takové postoje mohou směřovat k získání nové sebedůvěry a společně s vytrvalostí a odvahou dodat sílu k uskutečnění změn.

5. Pocit viny

- Pocit viny je úzce spjat s pocity hněvu, a právě proto je těžké zvládnout některé děti s pocitem viny a nenávisť vůči sobě samým. Děti nabývají dojmu, že důvodem k rozvodu jsou právě ony, nebo že mu měly zabránit, ale nedokázaly to. S touto emocí se podle všeho rodiče vyrovnávají nejobtížněji, protože právě jeden z nich také z určitých důvodů bojuje s pocity viny a vzteku, a tak si často nevíšimnou tísně, které prožívá samo dítě. Ovšem pocit provinění u dítěte mohou vyvolat sami rodiče svým chováním. Mnohé děti touží po projevu zájmu z tatínkovy strany, že mu na nich záleží, ale často jsou jen dál zklamávány.

6. Úzkost, strach a zmatek

- Úzkost a zmatek jsou obvykle vázány na budoucnost, a právě v tom se liší od strachu, který má své kořeny pravděpodobně v minulých i současných událostech. Děti se z vlastních zkušeností naučí, že dospělým se nedá věřit, protože nenaslouchají jejich přáním a pocitům, zatímco se dějí nepříjemné události, a děti zůstávají ponechány samy sobě. Snaží se zmírnit zmatek tím, že sbírají části rozhovorů dospělých: bratrance či sestřenice jsou pro ně spojenci, od kterých mohou také

získávat informace. Děti trápí úzkost o jednoho z rodičů, kdy se bojí, zda zvládnou žít život sami, jestli se o sebe ale i dům nebo zahradu zvládnou postarat, jestli je nepotká nějaká nemoc nebo je rodič neopustí, když toho na ně bude moc. Mnoho dětí se bojí, že se ráno probudí úplně samy v prázdném domě, protože je během noci rodiče opustí. Dále děti trpí úzkostí ze vztahu dospělých, protože je tíží jejich starosti jako je neposílání peněz matce od otce, že by otec mohl jít do vězení, že se bude chtít matka znovu vdát nebo otec oženit, zda je přijmou noví partneři jejich rodičů (a případně i jejich děti, které společně s nimi vstoupí do jejich života). Pokud děti prožívají nepřátelský rozchod rodičů, mají strach i o sebe samé. Až příliš často děti zažívají násilí mezi rodiči, které nemusí být jen fyzické, a ne vždy taková situace skončí rozvodem. Obecně jsou děti z násilí vystrašené a nedokážou o něm mluvit, ale ani o tom, že je rodiče týrají. Děti prožívají neustálý strach v napjaté situaci, že rozzlobí rodiče, pokud se budou ptát na věci, které je trápí. Často se bojí, že na ně jednou rodiče zapomenou nebo je zavrhnou. Úzkost se může rozšířit až do budoucnosti, kdy si začnou dělat starosti o to, jak budou v dospělosti vše zvládat, a co když jednou rozvod potká i je, když to tak má většina rodiny. Reakcí na to může být rezignace, ale i rozhodnutí, že se nikdy neožení či nevdat. Strach z budoucích změn je tu téměř vždy přítomný a okolí by se nemělo nechat oklamat obrazem šťastné a veselé rodiny, protože děti umí své pocity neštěstí dobře skrývat a předstírat, že se nic neděje.

7. Závist

- Dítě velmi těžko zvládá závist vůči úplným rodinám. Chlapci si představují, jak je otcové pravidelně berou na fotbal, dívky si myslí, že ostatní matky nelpí na tom, aby chodily včas spát, měly uklizený pokoj a napsané úkoly. Úplné rodiny dle nich mají skvělé prázdniny, na které jezdí do zahraničí. Existuje tu nebezpečí, že si děti budou připadat jiné, méněcenné a protivné, pokud se s nimi bude zacházet jinak než s jejich vrstevníky.

8. Úleva

- Ve chvíli, kdy děti pochopí, že je v pořádku cítit smutek a ostatní emoce vyvolané rozvodem rodičů, může se jim nesmírně ulevit, protože prožívání emocí je v zneklidňující situaci, kterou zažili, něco velmi lidského a normálního, a rozhodně není dobré tyto emoce popírat či ignorovat. Reakce dětí naštěstí časem postupně polevují, neovládají celé jejich myšlení a mohou tak začít prožívat i jiné pocity. Poměrně hodně dětí s postupem času po skončení nejistoty dojde k uvědomění, že rozchod byl tím nejlepším řešením, ač z toho byly předtím hodně rozrušené. Aby tento názor děti přijaly, musí se smířit s tím, že rozchod rodičů je trvalý. Snadnější je to pro děti, jejichž rodiče k nim chovají milující vztah, i když už spolu nežijí.

9. Naděje

- Ačkoli zotavení z rozchodu rodičů trvá i více než dva roky, nakonec to děti zvládnou. Rodiče si často myslí, že dětem stačí vídat oba rodiče, ale toto není dostačující. Zásadní je kvalita rodičovské péče, kdy dítě potřebuje cítit, že je oba rodiče přijímají. Stejně důležitá je i skutečnost, že dítě už není součástí vzájemného nepřátelství rodičů. Pokud budou splněny tyto podmínky, děti zvládnou nelehké období a budou do budoucnosti vstupovat šťastnější, s důvěrou a nadějí (Smith, 2004).

1.2.6 Péče o dítě po rozvodu

Po právní stránce je podstatný rozdíl mezi rozchodem sezdaných a nesezdaných rodičů. Rozvod manželského páru nemůže proběhnout bez soudu, který by rozhodl o porozvodové péči o děti. V právní a legislativní oblasti se debatuje o tom, že by povinné soudní řízení mohlo odpadnout v případě, kdy se rodiče zvládnou na péči dohodnout. Ačkoli je takových rodičů dnes většina, právo na soudní řízení nadále trvá.

Před samotným rozvodem musí jeden z rodičů podat návrh opatrovnickému soudu, aby mohlo proběhnout opatrovnické řízení, kterého se účastní oba rodiče a opatrovník zastupující dítě. Opatrovníka obvykle určuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Během soudního řízení dojde k vyslechnutí obou rodičů, a pokud jsou rodiče dohodnutí na

porozvodové péči, soud jejich dohodu schválí. Dohodnutý rozvod je nejrychlejší způsob, jak se rozvést. Soud nemusí zjišťovat příčiny rozpadu manželství ani zkoumat detaily vztahu mezi manželi. Soudní řízení bývá vyřešeno přibližně do jednoho měsíce a nabývá platnosti ve chvíli doručení rozsudku rodičům, a proto není možné odvolání. Opakem toho je však sporný rozvod, který obvykle trvá dva až tři měsíce, ale může trvat i výrazně déle. Během něho soud vyslyší výpovědi účastníků rozvodu a zkoumá důvody rozpadu manželství. Soud v tomto případě nemusí návrhu na rozvod vyhovět a zamítá jej. Nejčastěji je tomu tak, když druhý z manželů s rozvodem nesouhlasí a rozvod by mohl poškodit nezletilé dítě. Ovšem časem stejně bývá takové manželství rozvedeno bez ohledu na nesouhlas druhého z manželů (Mertin et al., 2022).

Občanský zákoník definuje tři formy porozvodové péče o dítě (Rogalewiczová, 2019b):

- péče jednoho z rodičů neboli výlučná/výhradní péče;
- střídavá péče rodičů;
- společná péče rodičů.

Pokud se podíváme na rozchod nesezdaných rodičů, je mnohem jednodušší než rozvod sezdaných. Jestliže jsou rodiče schopni se dohodnout na porozchodové péči o dítě, jednoduše se na péči domluví a k soudu nemusí. Nesezdaní rodiče k soudu přicházejí pouze v případě, když potřebují písemné znění soudního rozhodnutí například kvůli žádosti o sociální dávky, anebo pokud se po rozchodu nedokážou dohodnout na péči o dítě. V tom případě proběhne klasické opatrovnické řízení, které může být ukončeno schválením dohody rodičů nebo rozhodnutím soudu ve prospěch jedné ze tří forem porozvodové péče o dítě. Soudní rozhodnutí je obecně platné deset let a dá se i soudně vymáhat, ovšem s životem dítěte se hodně věcí mění, a tak je třeba dohody revidovat (Mertin et al., 2022).

1.2.7 Styk dítěte s rodiči po rozvodu

V případě, že jeden rodič brání druhému rodiči stýkat se s dítětem osobně, jedná protiprávně a porušuje tak rodičovskou odpovědnost, což mu může způsobit problémy v soudním řízení, protože zákon rodiči příkazuje dělat vše pro to, aby dobrý vztah dítěte s druhým rodičem nebyl nijak jeho jednáním narušen. Rodič, který pomlouvá druhého rodiče a brání styku s dítětem, ubližuje především dítěti po psychické stránce

a při pohledu na svět. Neuvědomuje si totiž, že svou nenávist tímto chováním přenáší na dítě a komplikuje tak jeho budoucí vztahy. V případě, že se rodič nemůže domoci styku s dítětem dohodou, je nucen se obrátit na soud, který celý problém soudně vyřeší. Nakonec stojí za zmínku, že soud může úpravu styku s dítětem určit nejen pro rodiče, ale i pro prarodiče a jiné příbuzné. To se vztahuje i na osoby, které s dětmi nejsou v přímém příbuzenském vztahu, jako jsou například nevlastní sourozenci nebo partneři rodičů (Mertin et al., 2022).

V 90 % případů je dítě svěřováno do péče matky a otci jsou přesně stanovené časy styku s dítětem. Jen v opravdu malém množství případů tomu bývá naopak. Většina rodičů usiluje o to, aby druhého rodiče ze styku s dítětem úplně vyloučili, než aby usilovali o vytvoření optimálních podmínek pro vzájemné porozvodové styky.

Ideální formou kontaktu po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. Manželství se sice rozpadlo, ale rodičovské vztahy k dítěti trvají nadále. Podle okolností se rodiče dohodnou na časovém rozsahu a formě styku, se kterým budou všichni souhlasit a ušetří si tak mnoho nepříjemností a zásahů soudu. Spadá sem i střídatá péče, pro kterou je tato vstřícná dohoda základní podmínkou. V tomto případě se rozvod opravdu týká jen rodičů a děti postihuje minimálně, vše kromě společné domácnosti je pro ně zachováno. Ovšem z psychologického hlediska je právě stálost rodinného prostředí narušena pravidelným, a ne zcela spravedlivým střídáním rodičovské péče, což může oslabovat psychické jistoty dítěte.

Z psychologického hlediska je pro všechny účastníky nejvýhodnější formou styku převažující péče jednoho z rodičů v kombinaci s delším pobytem dítěte u druhého z rozvedených manželů. Délka pobytu záleží na vzájemné domluvě rodičů, případně na doporučení soudních znalců a soudu vzhledem k věku dítěte. Toto řešení v zásadě nepodporuje nepřátelství mezi rodiči a vyřizování si svých problémů a rozporů přes dítě. Jen v tomto případě mají oba rodiče možnost žít s dítětem klasický každodenní život, což je podmínkou k udržení pravého otcovského vztahu k dítěti a zachování citů dítěte vůči otci. Toto bohužel není možné při pravidelných víkendových návštěvách.

Poslední a stále vysoce zastoupenou formou styku dítěte s druhým rodičem je pravidly přesně stanovená forma včetně časového rozvrhu, který všichni dodržují.

Z psychologického hlediska je tato forma péče citově chladná a pro dítě velice těžká, ale přece jen přijatelná.

V případě, že konflikt mezi rodiči bezohledně stále pokračuje, tak je celá situace pro dítě extrémně nepříjemná a soudní nastavení styku mnohému nepomůže (Matějček & Dytrych, 2002).

Styk dítěte s nerezidentním rodičem by měl být upraven především podle představ dítěte, pokud jsou jeho požadavky realizovatelné a dítě je schopné svá přání samo vyjádřit. Snaha o omezování styku dítěte s jedním rodičem je zcela nesmyslná a absurdní. Výjimku tvoří případy, u kterých je pro toto omezení konkrétní důvod. Příkladem může být situace, kdy dítě rodiče prakticky nezná a není na něho zvyklé. Samozřejmě tato úprava styku závisí na vztahu dítěte s rodiči, věku dítěte, časových možnostech rodičů či vzdálenosti bydliště dítěte a rodiče, a proto nelze úpravy styku objektivizovat. Avšak v případě, kdy dítě žije s jedním z rodičů, neměl by se druhý rodič pro dítě stát cizím člověkem, kterého vídá jednou za dva týdny na víkend. Ve chvíli, kdy do života rodiny vstupuje nový partner nerezidentního rodiče, mohou se ze strany pečujícího rodiče objevovat různá omezení a zákazy ve styku s novým partnerem nerezidentního rodiče. Důvodem často bývá strach, žárlivost, že by si dítě nového nevlastního rodiče oblíbit a rozumět si s ním. Pokud noví partneři byli důvodem rozvodu manželství, tyto problémy se stupňují, což ale to nic nemění na tom, že pečující rodič nemá právo na omezování či zakazování styku s nerezidentním rodičem, protože tak zasahuje do jeho soukromí, a pokud partner nepředstavuje potenciální hrozbu pro dítě, není důvod, proč by se s ním nemohlo stýkat (Rogalewiczová, 2019b).

Spolupráce obou rodičů po rozvodu je důležitá v jakékoli formě porozvodové péče, protože dítě tak nepřichází o kontakt ani s jedním z nich. Velká vzdálenost a dlouhé cestování mezi rodiči může určitým způsobem narušovat stabilitu dítěte. Dnes existuje mnoho druhů forem porozvodové péče o dítě, ale zajisté si s sebou každá nese své výhody i nevýhody (Gray & Farrell, 2020).

1.3 Dopad rozvodu na školní život dítěte

Rozpad rodiny se primárně týká rodičů a dětí, ale nemělo by se zapomínat ani na to, že rodinné konflikty se mohou dotknout také okruhu osob, které při své práci přichází do

kontaktu s dětmi z rozvedených rodin. Zatímco rodiče ve složité životní situaci způsobené rozvodem řeší primárně sebe a svoje problémy, tak se mezitím u dítěte mohou začít projevat různé psychosomatické potíže, agresivita, zamlklost či změny ve studijních výsledcích. A právě v tuto chvíli si změn v chování dítěte mohou všimnout mimo rodinu stojící osoby jako jsou učitelé, vychovatelé v družině, vedoucí kroužků nebo dětský lékaři. Změny registrují především v situacích, kdy náročnou životní situaci dítě těžce snáší a rodiče nemají zájem nebo odvahu ji řešit s pomocí odborníků. Pokud jsou takovéto změny nebo jim podobné u dítěte zaregistrovány, je důležité, aby tyto osoby podněcovaly rodinu k terapeutické práci a spolupracovaly s OSPOD. Pokud se v rodině v souvislosti s rozvodem objeví nějaké patologické jevy nebo je vzneseno obvinění, že k takovým případům dochází, vstupují do rodičovského konfliktu a života dětí další osoby, které běžné rodinné konflikty neřeší, jako jsou například policisté, státní zastupitelé, soudní znalci nebo lékaři, kteří u dítěte provádí další potřebná vyšetření. Typicky k účasti těchto osob dochází ve chvílích, kdy jde o domácí násilí nebo zneužívání dítěte (Rogalewiczová, 2019b).

Většinou se rozpad rodiny projeví ve škole, jelikož dítě, po kterém rodiče vyžadují dobrý školní prospěch, může být dobře motivované jen ve chvíli, kdy mu rodinné prostředí poskytuje jisté a stabilní zázemí. Pokud tomu tak není, může dojít ke ztrátě motivace z důvodu prožívání traumatu z rozchodu rodičů, ale také k dalším subjektivně významnějším problémům (Vágnerová & Lisá, 2021).

Předmětem chybných interpretací, se kterým se často setkáváme, je špatná školní výkonnost dítěte. Dítě předtím dobře prospívalo a nyní se mu prospěch zhoršuje. Je to způsobeno dlouhodobým stresem, který v dítěti způsobuje stále více napětí a úzkosti, což vede ke zhoršení soustředěnosti a ta zase ke špatnému školnímu výkonu. Rodiče dítě za špatný školní prospěch trestají nebo na sebe navzájem shazují vinu, čímž výchova za špatný školní výkon může. Matky často označují otce za ty nezodpovědné, po kterých tyto vlastnosti dítě zdědilo. Škola způsobuje dítěti utrpení, a tak o ni začíná ztrácet zájem, čímž se jeho výkonnost zhoršuje a bludný kruh se tím uzavírá. Ve zhoršení školního prospěchu jsou značné rozdíly mezi dívkami a chlapci, což je třeba zdůraznit. U chlapců je zhoršení školního prospěchu závislé na jejich nekonformním a často agresivním chování, které je přirozeným důsledkem dlouhodobé frustrace.

Učitelé pak chlapce za takové chování trestají zhoršenou klasifikací. U dívek zhoršení prospěchu probíhá trochu jinak a je méně nápadné než u chlapců. Dívky z rozvedených rodin se více stahují do sebe a jejich chování není tak nekonformní. Ale i u nich se objevují poruchy soustředěnosti související s úzkostí (Matějček & Dytrych, 2002).

Po rozvodu se mohou u dětí objevit poruchy učení, ale je to těžko doložitelné. Ovšem ve studii Národního institutu demografických studií „Rozchod a rozvod: vliv na školní úspěchy dětí“ se na konci můžeme dočíst, že rozpad rodiny vede dítě ke slabším školním výsledkům, bez ohledu na to, z jakého sociálního prostředí dítě pochází, a proto bychom rozvod neměli v souvislosti s prospěchem ve škole zbytečně zlehčovat, protože negativní dopady na školní úspěšnost dítěte má. Autor studie Paul Archambault ještě na konci upozorňuje, že není zřejmé, zda za zhoršení školního úspěchu dítěte může přímo rozchod rodičů nebo spíše události předcházející rozchodu, čímž by se odhalila pravdivost nepříznivého prostředí pro školní úspěch. Podle jiných studií školní úspěch nezáleží na formě rodiny, ale na jejím klimatu (Berger & Isabelle, 2011).

Některé poruchy učení mají hlubší příčiny, což si ukážeme na jednom dosti přesvědčivém příkladu podle Marurice Bergera:

Na učitelovu otázku, kolik je $28 + 31$, chlapec z 3. třídy odpoví 14. Zdánlivě scestný výsledek, který nicméně vychází ze zvláštní logické úvahy. Žák zvolil vertikální logiku, ve sloupci. Provedl následující operaci:

$$\begin{array}{r} 28 \\ + 31 \\ \hline = 14 \end{array}$$

Na otázku, jak došel k tomuto výsledku, vysvětlil postup:

$$2 + 3 = 5$$

$$8 + 1 = 9$$

$$\text{Tedy: } 5 + 9 = 14$$

Nejprve oddělil dvojciferná čísla na dvě samostatná a sečetl je. Pak oba součty rozdělených čísel sečetl: $5 + 9$. Chlapec se nikdy nesmířil se skutečností, že se rodiče hned po jeho narození rozvedli. Každý večer se ptá maminky, kdy se s tatínkem zase dají dohromady (s. 85-86).

Rozvod rodičů očividně může ovlivňovat schopnost učit se, protože základem každého učení je vyváření vztahů a souvislostí mezi prvky (syntéza). I přesto se mnohé děti brání uchovávání představy matky s otcem pohromadě. Je viditelné, že i při učení hrají velkou roli vlastní pocity, které mohou dítě brzdit, pokud v něm vyvolávají úzkosti a nerozumí jim (Berger & Isabelle, 2011).

Na první pohled může být změna školy, oproti stěhování na druhý konec světa, naprostou maličkostí, ale poradci nám v tomto směru radí opatrnost. Při stěhování rodiny na vzdálenější místo je změna školy samozřejmou součástí psychické zátěže, kterou celý proces stěhování způsobuje. Ovšem mnohdy je to na celém procesu to nejzávažnější, což je z psychologického hlediska jednoznačné. Pokud se rodina stěhuje úplně jinam, nedá se nic dělat, protože všechno je nové a stará škola je zkrátka pryč. Co když ale k žádnému přestěhování nedochází, ale na přání rodičů dítě přechází z jedné školy na druhou? Dítě se ocitá v situaci, kdy ví, že jeho stará škola je stále na dosah, stejně tak jako jeho kamarádi, a tak stále porovnává. Pochybnosti o tom, zda bylo toto rozhodnutí rozumné, pronásleduje někdy i rodiče, které jejich rozhodnutí nakonec přivede do psychologické poradny. Je dobré říci, že ve většině případů změna dopadne dobře a dítě se přirozeně přizpůsobí, ale v opačném případě je dítě v nové škole nešťastné a má nečekané problémy v učení nebo i v chování. A rodiče rozhodně dítěti nepomohou rozhodnutím vrátit jej do původní školy. Naopak, obvykle mu spíše další změnou ještě více ublíží.

Ze subjektivního hlediska bychom neměli zapomínat, že pro dítě ve školním věku, jsou primární vztahy s dalšími dětmi, přátelství, kamarádství či život ve skupině. Zahrnují velkou část jejich dne a jsou nezanedbatelným vkladem do budoucího života. Škola je snad více místem společenského života než formální výuky. Některá přátelství ze školy přetrvávají po celý život, a i pouzí spolužáci jsou si blízcí. V případě násilného zpretrhání těchto vazeb to znamená zásah do psychické stability dítěte, z čehož se ne všechny děti lehko vzpamatují. Poradenská zkušenost v tomto případě upozorňuje, že právě tato skutečnost má v problémech s adaptací často významnější roli než samotná změna školního prostředí, noví učitelé, náročnost učiva apod. Proto by v žádném případě neměla být podceňována (Matějček & Dytrych, 2002).

1.4 Dopady rozvodu na dítě

Ať už rodiče chtějí nebo ne, ať si to uvědomují či ne, dítě je během rozvodu vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejíž důsledky nebývají včas rozpoznány ani vlastními rodiči nebo blízkými osobami. V podstatě vlastně ani tak nejde o důsledky, které by se začaly projevovat bezprostředně a okamžitě, ale spíše o jisté mechanismy, které se ve vzorcích chování začnou projevovat třeba až v období puberty, či dokonce až na počátku dospělosti (Matějček & Dytrych, 2002).

Odchod jednoho rodičů z rodiny přináší dítěti mnoho problémů. Kromě ztráty stability ztrácí také svůj vzor, se kterým by se mohlo ztotožňovat. Zvláště v případě rozvodů si může díky působení druhého rodiče vytvořit mylnou představu o rodiči zastupujícím jedno pohlaví, což je rizikem pro budoucí vztahy (Langmeier & Krejčířová, 2006). Velice záleží na tom, jakým způsobem rozchod rodičů proběhne a do jaké míry jsou děti zatahovány do konfliktů nebo využívány k vyřizování si účtů mezi rodiči. Naopak, pokud rodiče dokážou zvládnout rozvod klidně a zůstat i po rozpadu rodiny fungujícími rodiči, nemusí být situace pro děti tolik traumatizující. Většinou ale nejde jen o jeden ojedinělý konflikt před rozlukou nebo rozvodem. Obvykle jde o déletrvající problémy ve vztahu rodičů, což je hlavní důvod, proč děti rozvádějících se rodičů často trpí psychickými obtížemi nebo problematickým chováním (Svoboda & Němcová, 2015).

Pro dítě je život v dlouhodobé nejistotě velmi náročný. Bezpochyby si tak najde způsoby, jak se s touto nejistotou vyrovnat, ale často se nejedná o způsoby, které by rozvíjely a obohacovaly jeho osobnost. Může se zvyšovat výskyt různorodých problémů a negativních emocí jako jsou smutek, úzkost, plačtivost, únik do světa fantazie, ztráta motivace k činnostem, které pro ně byly dříve zajímavé, nebo může docházet k sebepoškozování. U některých dětí nemusíme po nějakou dobu pozorovat žádné viditelné příznaky, což je ovlivněno také rozdílnou mírou odolnosti každého dítěte. Někdy se jim může dostat podpory ze strany prarodičů nebo dalších příbuzných, kteří svou podporou zvýší odolnost dětí vůči nepříznivým událostem v rodině (Mertin et al., 2022).

Podrobněji se k této problematice vyjadřuje Vágnerová a Lisá (2021). Stabilita rodinného zázemí je pro dítě velmi důležitá a rozpad rodiny pro ně znamená určitou psychosociální zátěž, která ovlivňuje postoje dítěte k jiným lidem i sobě samému.

Samotný rozvod silně zasahuje do bezpečného a přehledného světa dítěte, který chápal jako trvalý. Zpracování takové zátěže se odvíjí od vývojové úrovně i osobnostních vlastností dítěte. Předškolní děti nejsou schopné pochopit příčinu a následky rozchodu rodičů, protože na něj nahlízejí egocentricky a neberou ohledy na jiné lidi (rodiče). Snaží se nalézt jakékoli pro ně srozumitelné vysvětlení rozvodu a jeho příčinu interpretují nesprávně. Mohou se také označovat za viníky rozvodu: uvěří tomu, že rodič odešel kvůli jejich špatnému chování a začnou se tak obávat, aby je ze stejného důvodu neopustil i ten druhý (Matějček, 1994). Vágnerová a Lisá (2021) uvádí, že dítě se následně potřebuje ujišťovat o jistotě jakýmkoli způsobem a může se tak začít chovat regresivně. Tímto chováním si vynucuje od rodičů pozornost a navrhuje naivní řešení rozvodu plynoucí z nepochopení příčiny rozvodu.

Ve školním věku děti rozvodem taktéž ztrácejí jistotu rodinného zázemí, která představovala základ stability jejich světa. Rozpad rodiny tak otřese celkovou jistotou dítěte ve smyslu: „nemůžeš-li se spolehnout na své rodiče, nemůžeš se spolehnout na nic“. Mnozí rodiče svým chováním a opovrhováním bývalým partnerem značně přispívají k této nejistotě, a tak způsobují dezorientaci dítěte v celé situaci. Rozpad vztahu rodičů dětem bere jistotu ke všem stanoveným hodnotám a normám a vyvolává v nich pocit ohrožení. Děti si začínají uvědomovat, že nic není jisté a s touto nejistotou se musí vyrovnat ve věku, kdy na to ještě nejsou zralé. Ve chvíli, kdy jeden z rodičů dítě v rámci rozvodu opouští, mají děti pocit, že je to pro jejich nedostatečnou hodnotu a často se tak cítí zahanbené a méněcenné. Reakcí na rozvod rodičů může být i ztráta motivace ke školní práci (Vágnerová & Lisá, 2021).

Chlapci více než dívky mají sklony k popírání svých vlastních pocitů, což se později může projevit jako problém při navazování sociálních vztahů. Děti mohou uvítat rozvod v rodinách, kde je běžné fyzické násilí, ale většinou chtějí stávající situaci zachovat i za její vysokou cenu. Pokud i přes to všechno nakonec k rozvodu dojde, děti svůj názor na situaci mění. Nejstarší dítě si může chtít zachovat loajalitu k rodiči, a tak se stát prostředníkem mezi rodiči a přímým účastníkem bojů mezi rodiči. V některých případech dítě přebírá roli jednoho z rodičů, což je pro něj psychicky velmi náročné (Smith, 2004).

Reakce dítěte na spory mezi rodiči může být různá a ve většině případů se odvíjí od věku dítěte, jeho vlastností, temperamentu, charakteru a od toho, jak je zvyklé stavět se k překážkám (s pomocí dospělého). V mnohých situacích jsou uváděné reakce dětí pouze jakýmsi obranným mechanismem dítěte. Svým jednáním chce dítě upozornit rodiče na to, že není něco v pořádku a něco se mu něco děje (Špaňhelová, 2010).

Je zřejmé, že důsledky rozvodu se na každém dítěti podepisují trochu jiným způsobem, ale běžně děti pociťují smutek, beznaděj či vinu, že za rozvod rodičů mohou právě ony. Důležité je si uvědomit, že rozvod u dětí může vyvolat stejné symptomy jako fyzické nebo psychické týrání (Matoušek O. , 2015).

Podle Matouška (2015) mohou další dopady rozvodu na dítě být:

- poruchy spánku;
- psychosomatické zdravotní problémy;
- zhoršení prospěchu ve škole;
- sebepoškozování;
- užívání drog a alkoholu;
- útěk z domova;
- chození za školu.

Podle Josefa Pavláta nemáme dostatek prací, které by se věnovaly dlouhodobým následkům rozvodu. Ve světě sice takové studie můžeme v menším množství nalézt, ale pořád je větší část z nich zaměřena na krátkodobé důsledky rodičovského rozvodu. Horší zdraví, prosperita a vzdělávání, emoční problémy, méně úspěšné vztahy, nižší příjem či neuspokojivý životní styl, to všechno jsou následky rodičovského rozvodu, které přetrvávají až do dospělosti. V souhrnu jsou sice rozdíly mezi dětmi z rozvedených a nerozvedených rodin statisticky významné, avšak neliší se příliš. Ačkoli jsou negativní důsledky rozvodu v průměru slabé, zasahují mnoho dětí a ovlivňují jim řadu oblastí života (Pavlát, 2011).

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Teoretická část popisuje, jak je rozvod rodičů pro jejich děti náročnou zkušeností. Věnuje se dítěti v procesu rozvodu rodičů a dopadům rozvodu na dítě ve všech možných ohledech a stádiích procesu rozvodu, včetně doby po něm. Rozebrána je také rodina, role rodičů v životě dítěte a komunikace – nebo naopak její absence – s dítětem ohledně rozvodu.

2.1 Cíl výzkumu

Výzkum se zaměřuje na zkušenosti mladých dospělých, jejichž rodiče se rozvedli v době, kdy byli žáky 1. stupně základní školy.

Cílem výzkumu je zjistit, jak zpětně hodnotí vliv rozvodu rodičů na svůj život v různých oblastech.

2.2 Výzkumné otázky

- Jak respondenti prožívali období rozvodu svých rodičů?
- Jak dění v rodině ovlivnilo jejich školní život?
- Jak probíhal kontakt dítěte s rodičem, který po rozvodu odešel?

2.3 Metodika výzkumu

Vzhledem k povaze výzkumného cíle diplomové práce jsem zvolila kvalitativní výzkum, při kterém jsem mohla zkušenosti respondentů zkoumat do větší hloubky, a tak se více zaměřit na jejich kontext (Švaříček & Šedová, 2014).

Pro sběr dat jsem se rozhodla využít polostrukturovaný rozhovor. Okruhy otázek byly vytvořené na základě stanoveného cíle. V rozhovoru jsem se držela stanovené osnovy otázek a podle potřeby je vhodně doplňovala dalšími otázkami.

2.4 Etické otázky výzkumu

Při oslovení jsem respondenty informovala o účelu výzkumu a jeho následném zveřejnění v diplomové práci. Na začátku rozhovoru jsem respondenty seznámila s okruhy otázek, na které se jich budu ptát, získala jejich souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon a s následnou prezentací získaných materiálů. Současně jsem

jim zaručila anonymitu. Všechna jména a další osobní údaje, které by mohly vést k jejich identifikaci, jsou změněny.

Na konci každého rozhovoru jsem byla komunikačními partnery požádána o poskytnutí výsledků diplomové práce, s čím jsem samozřejmě bez váhání souhlasila.

Již na začátku bylo zřejmé, že tyto rozhovory nebudou příjemné. Byly plné emocí a v mnohých případech se dotazovaní vraceli ve vzpomínkách tam, kam už se vracet nikdy nechtěli. Za jejich otevřenost a upřímnost bych jim tímto ještě jednou ráda velmi poděkovala.

2.5 Představení výzkumného souboru

Pro přehlednost jsem dotazované zaznamenala do tabulky 1. V tabulce je uvedena přezdívka, současný věk a věk v době rozvodu.

Tabulka č. 1: Respondenti

Změněné jméno	Současný věk	Věk v době rozvodu
David	23	10
Jitka	32	6
Karolína	19	6
Klára	27	10
Lenka	18	9
Matyáš	27	9
Monika	28	9
Petr	28	6
Vendula	27	8
Žaneta	29	10

Zdroj: vlastní šetření (2023)

2.6 Průběh sběru dat

Nejdůležitější podmínkou pro zařazení respondenta do výzkumu bylo splnění následujících podmínek: měli zkušenost s rozvodem rodičů v době, kdy navštěvovali 1. stupeň základní školy, a souhlasili s účastí ve výzkumu.

Celkem jsem se dotazovala deseti respondentů, sedmi žen a tří mužů. Většinu respondentů jsem znala osobně, proto jsem je oslovovala napřímo nebo skrz sociální síť. Vždy jsme se domluvili na místě a času setkání. Jednotlivé rozhovory jsem nahrávala pomocí diktafonu.

2.7 Analýza a zpracování dat

Nahrané rozhovory jsem si naposlouchala a následně je přepsala do písemné podoby. Přepsané rozhovory jsem následně pročítala, podtrhávala si v nich důležité informace, které mi pomáhaly definovat společná témata i specifické informace. Podle společných témat jsem si rozhovory následně strukturovala pro lepší přehlednost.

Na základě shrnutí jednotlivých rozhovorů jsem vytvořila kódy, ze kterých potom vznikly kategorie, díky kterým bylo možné podstatné informace z rozhovorů lépe uspořádat.

Vzhledem k počtu respondentů, kteří se chtěli zapojit do výzkumu, a nečekanému rozsahu jimi sdílených dat a jejich závažnosti, uvádím jen nejčtenější kategorie. Prezentuji zejména ty, které vystihují jejich zkušenost s rozvodem rodičů a dopady na jejich další život.

Jelikož se jedna z výzkumných otázek zabývá vlivem rozvodu na školní život dítěte, zaměřila jsem se následně podrobněji na rozhovory s respondenty, kteří důsledky rozvodu na školní život vnímali. Tyto rozhovory jsem zpracovala do stručných kazuistik. K těmto konkrétním rozhovorům se později vracím v kapitole Výsledky, ve které podrobněji popisují nejčastější kategorie. Ve zpracování výsledků se tedy některé pasáže rozhovorů vyskytují dvakrát.

3 KAZUISTIKY ZMIŇUJÍCÍ ŠKOLNÍ ŽIVOT RESPONDENTŮ

Kazuistika č. 1: První respondentka je sedmadvacetiletá Klára, která si rozvodem rodičů prošla v deseti letech, když chodila do 5. ročníku základní školy. Kláru znám osobně více jak pět let, tudíž se celý rozhovor nesl v přátelském duchu u hrnku dobré kávy. Kláře rozhodně nebylo téma rozvodu, kvůli kterému se musela vracet zpět do minulosti, příjemné. Musela tak opět otevírat bolavé téma, které už má hluboko v sobě uzavřené a schované.

Klára vyrůstala společně s o tři roky starší sestrou, se kterou v dětství neměla úplně blízký vztah. Obě vnímaly neshody mezi rodiči už nějaký čas před samotným rozvodem. Rodiče se často hádali za zavřenými dveřmi a věřili, že dcery jejich hádky neslyší, ale nebylo tomu tak. Děti vnímají mnohem víc, než si dospělí myslí. Stupňující se hádky rozhodně nebyly Kláře příjemné a začaly se podepisovat na rodinné pohodě, hlavně na matce, která začínala být viditelně nešťastná, ačkoli se tento fakt snažila navenek skrývat. Kvůli mnoha vyposlechnutým hádkám rodičů se Klára dozvěděla, že otec již několik let podvádí matku s jinou ženou. Tato skutečnost ovšem Kláře v dětství nebyla vůbec řečena. Matka se roky snažila udržet rodinnou pohodu kvůli spokojenosti dcer, ale v určitou chvíli už situace nemohla takto dále pokračovat. Rodiče přišli s rozvodem z ničeho nic: *„Byl to pro mě šok, i když jsem z odposlouchaných hádek rodičů věděla, že to mezi nimi neklape, protože táta mamku dlouhodobě podvádí. Ale ani tak mě nenapadlo, že by se vůbec mohli rozejít, natož rozvést. Rodiče mi pouze oznámili, že se rozvádějí a žádné další vysvětlení jsem nedostala. Všechno se odehrálo strašně rychle. Během měsíce se vyřešilo nové bydlení, stěhování a s tím i spojená změna školy. Hodně jsem to obřečela,“* říká Klára a zároveň dodává, že rozvod byl pro matku osvobozením z dlouholetého trápení.

Bylo jasné, že Klára se sestrou zůstanou v péči matky, protože otec o ně nejevil nijak velký zájem, což se nezměnilo ani po rozvodu. Žil si svůj vlastní nový život, ale s dcerami se vždy v nějakém časovém období vídal, takže kontakt mezi nimi nikdy zcela neopadl.

Po rozvodu nastalo stěhování. Z vesnice do města, z domu do bytu. Nové prostředí bylo lákavé, což ale nemohlo vyrovnat ztrátu kamarádů a spolužáků, kteří s Klárou od té doby přestali bezdůvodně komunikovat. V nové škole se Klára cítila sama. Ke změně

školy došlo v polovině pololetí a noví spolužáci ji nijak nepřijali: „Byl mezi námi vidět velký rozdíl. Já z vesnice, oni z města. A to nemyslím jenom oblečením, ale hlavně znalostmi a vědomostmi, ve kterých jsem byla dost pozadu a musela vše dohánět. Samozřejmě se to podepsalo i na mém prospěchu. Nestíhala jsem se moc učit, protože jsem doma pomáhala mamce.“ Nová paní učitelka vůbec nejevila zájem o její zařazení do kolektivu třídy: „Byla jsem nešťastná. Nechtěla jsem chodit do školy, ale mamku jsem s tím zatěžovat nemohla, protože sama měla starostí až kam.“

„Ačkoli toto období pro mě bylo velmi těžké, tak dnes jsem ráda za to, že se to stalo. Kdo ví, jaká bych byla, kdybychom zůstali doma na vesnici,“ říká Klára. Dále dodává, že díky rozvodu je více samostatná a dříve dospěla: „Jsem vděčná za to, že jsem nebyla voděná za ručičku a mohla jsem tak rozvíjet svou samostatnost. Zároveň si v sobě nesu spoustu neznámých, na které zřejmě nikdy nedostanu odpověď, protože čím je člověk starší, tím více o tom přemýšlí a tím víc se mu v hlavě tvoří otázky, na které by rád znal odpověď.“ Na konec rozhovoru se mi Klára svěří se svojí obavou, kterou si v sobě nese kvůli rozvodu rodičů: „Nevím, jestli se někdy zbavím strachu z toho, že mě můj partner podvede tak, jako to kdysi udělal tatka mamce.“ Z pocitů Kláry je patrné, že zpětně vidí i zisky z obtížné situace, kterou si kvůli rozvodu prošla, zejména rozšíření obzorů opuštěním vesnického prostředí a rozvoj své samostatnosti, zároveň však také vnímá i obavy, které si nese do budoucích vztahů.

Shrnutí:

- stěhování z vesnice do města;
- obtíže ve škole;
- přesvědčení, že situaci musí zvládnout sama a matku nemůže zatěžovat;
- ocenění získání své samostatnosti;
- narušení důvěry k mužům.

Kazuistika č. 2: Druhým respondentem je sedmadvacetiletý **Matyáš**, který si zažil rozvod rodičů v devíti letech. Rozpory mezi rodiči Matyáš vnímal už tři roky před samotným rozvodem kvůli hádkám, které mezi nimi probíhaly. Matyáš nepříjemnou situaci v rodině prožíval společně se svým starším bratrem. Oba začali na matce postupem času pozorovat psychické rozrušení z neustále se stupňujících rozporů s otcem. *„Pamatuji si, jak jsme se jednou vraceli od babičky, a cestou v autě proběhla hádka mezi rodiči, která vyvrcholila tak, že táta vyhodil mamku z auta a nechal ji stát u cesty. Zachránil ji můj pláčem doprovázený výstup, že tam maminku přeci nemůže jen tak nechat, a tak jsem ji zachránil. Na tento zážitek asi nikdy nezapomenu,“* popisuje jednu situaci Matyáš. Pravým důvodem hádek mezi rodiči byla nevěra ze strany otce, což se Matyáš dozvěděl, až když byl starší: *„Mamka se kvůli nám snažila udržet manželství co nejdéle,“* dodává Matyáš se smutným tónem v hlase.

„Odchodem otce nastal doma klid, takže jsem ani nepřemýšlel nad tím, jestli je dobře nebo špatně, že je pryč. Důležité pro mě bylo, aby se mamka cítila více v pohodě, i když jí pak začaly další starosti týkající se práce, kam musela chodit více než předtím, protože táta na nás neplatil výživné. A to nemluvím o starostech týkající se domu a zahrady, na které mamka taky zůstala sama. Samozřejmě jsme se jí snažili s bráchou pomáhat, jak jen to šlo.“

Po rozvodu zůstali Matyáš s bratrem v domě, kde vyrůstali, a tak nemuseli měnit školu a nepřišli ani o kamarády. Ovšem dlouhodobý neklid a zmatek doma se podepisoval na Matyášově přípravě do školy, a tak došlo ke zhoršení prospěchu: *„Moje paní učitelka se o mě nezajímala, ani o situaci doma. Nepřišlo jí nijak podstatné se o tom nějak více bavit. Ve třídě jsem o rozvodu rodičů nemluvil. Neměl jsem potřebu se někomu svěřovat. Na to došlo, až když jsem byl starší.“*

Zpočátku otec zájem o kontakt se syny jevil, ale oni k němu nechtěli. Oba velice dobře věděli, jak otec matce ubližoval a neměli ho za to rádi. Důležité je k tomu dodat, že matka Matyáše ani jeho bratra proti otci nikdy nepoštvávala. Navíc otec setkání využíval k vyzvídání informací, snažil se syny upláctet různými dárky, což jim rozhodně nebylo příjemné. Otec začínal žít nový život, pořídil si další děti, a tak zájem o syny postupně začal upadat. *„Otec mi nikdy moc nescházel. Neměl jsem s ním tak blízký vztah jako brácha, který si s ním rozuměl skrz koníčky. Já jsem byl v otcových očích spíše*

zklamáním. Tíhl jsem více k hudbě a klavíru než k motorkám.“ popisuje svůj vztah k otci Matyáš. Nyní není v kontaktu s otcem přibližně sedm let, ale nijak tím nestrádá: *„S odstupem času vnímám rozvod rodičů jako něco, co se mělo stát. Podle mě ale měla mamka odejít už dříve a netrápit se tak dlouho.*“ Díky častým rozporům mezi rodiči se z Matyáše stal nekonfliktní typ, který se snaží věci řešit v klidu a vyvarovat se tak hádkám. Jako pozitivní dopad rozvodu Matyáš vnímá samostatnost, která pro něj ale v dětství byla velmi náročná.

Shrnutí:

- boj za matku – situace v autě;
- nedůvěra k otci a narušení vztahu k němu;
- nesoulad mezi otcovými a Matyášovými zájmy;
- potíže ve škole – zhoršení prospěchu;
- nezájem učitelky, žádná další podpora.

Kazuistika č. 3: Třetí respondentkou je devatenáctiletá **Karolína**, která si rozvod rodičů prožila už v šesti letech. Před rozhovorem jsem netušila, jak bolestivé téma v Karolíně opět otevřu, a že se neobejde bez slz. Tento rozhovor byl pro mne ze všech nejemotivnější. Karolína v mých očích bude navždy jednou z nejsilnějších žen.

Mezi Karolíninými rodiči to nefungovalo už dlouhé roky před samotným rozvodem. Otec přes týden nebýval doma kvůli práci, a když přijel, tak se s matkou hádali. Dodnes Karolína přesně neví, proč jednoho dne táta odešel a jaký byl pravý důvod rozvodu: *„Myslím si, že mamka byla tátovi i nevěrná, ale jistá si v tom nejsem,*“ dodává Karolína.

Po odchodu otce zůstala Karolína v péči matky. To se ovšem ukázalo jako nejméně vhodné řešení. Matka byla vůči otci zahořklá, protože ji opustil a svůj vztek si vybíjela na Karolíně: *„Jsem hodně podobná tatkoví, mamka ho ve mně viděla, a proto mi ubližovala, ale to si jen domýšlím, jak to asi mohlo být. Pravý důvod jejího jednání dodnes neznám.*“ Zdánlivý klid ve vztahu mezi matkou a dcerou trval jen do chvíle, než matku něco naštvalo nebo rozrušilo tak, že začala Karolínu bít: *„Ze začátku jsem brečela i křičela, ale k ničemu mi to stejně nebylo. Časem jsem si už jen schovávala hlavu a čekala, až to přejde. Věděla jsem, že odporovat nemá cenu. Dělal bych si to tak jen horší.*“ Otec o této situaci věděl, protože se s Karolínou pravidelně vídal a mohl

tak sledovat její psychický stav i modřiny na těle, které Karolína ale uměla dobře skrývat. Celou situaci řešil i OSPOD ovšem bez výsledku: „*Nikdy mě nenapadlo se s tím někomu svěřovat. Mamku jsem vždy hájila a zastávala se jí. Bylo to ze strachu, co by mohlo nastat, kdybych řekla pravdu.*“ Karolína byla z domova naučená nemluvit o tom, že jí někdo ubližuje, a tak se stala snadným terčem šikany ve škole. Paní učitelka tuto situaci nijak neřešila, a ačkoli to navenek mohlo vypadat jakkoli, Karolína vždy vše popřela. O tom, že jí někdo ubližuje, začala mluvit až tak ve dvanácti letech.

Matka se nemohla vyrovnat s tím, že se Karolína těší na pravidelná setkání s otcem, protože u něj zažívala opravdové dětství: „*Jednou jsem dokonce musela předstírat, že jsem nemocná, abych nejela k tátovi. Samozřejmě jsem poslechla.*“ Velkou roli hráli i noví partneři obou rodičů: „*Mamka si domů často vodila nové přátele a hodně je střídala. Vždy po mně chtěla, abych jim říkala tatínku. To jsem odmítala, ale zároveň plnila, abych nebyla bita. Naopak táta byl dlouhé roky sám, až si našel přítelkyni, se kterou je doteď. Ona mi nahrazovala maminku, kterou jsem si přála.*“

Matka se dodnes nesmířila s tím, že ji otec opustil. Týrala Karolínu jak po fyzické, tak po psychické stránce, do Karolíniných patnáctých narozenin. V ten den se Karolíně konečně podařilo nadobro utéct k otcovi: „*Ujišťovala jsem mamku, že ji mám ráda a vždy ji ráda uvidím, ale žít teď budu s tátou. Od té doby jsme se neviděli. Komunikujeme pouze přes zprávy, a to úplně minimálně. Mamka mi moc chybí. Dokázala bych jí všechno odpustit, ale nikdy nezapomenout,*“ říká Karolína ke konci rozhovoru se slzami v očích. „*Podepsalo se to na mě hodně. Nedůvěřuji lidem. A pokud si v nich mám najít důvěru, tak na to potřebuji hodně času. Celkově se bojím nových vztahů a vždy u druhého hledám takový ten pocit bezpečí, kdy mě on ochrání a mně nebude moct nikdo ublížit. Také se snažím mít se všemi dobré vztahy, aby u mě neviděli vinu a nebyla jsem za to bita.*“ Karolíny jsem se ptala, jestli nemá něco, co jí pomohlo se s chováním matky vyrovnat a aspoň částečně na to zapomenout, odpověděla, že ano: „*Jsou to knihy. Nacházím v nich klid, a díky nim dokážu utéct od reality do jiného světa. Když je mi nejhůř, zajdu do knihkupectví a nikdy neodejdu bez knihy. Jsem takový knihomol,*“ směje se na úplný konec rozhovoru Karolína.

Shrnutí:

- emoční a fyzické týrání ze strany matky, které ale před OSPODem tajila;
- šikana ve škole, Karolína byla na roli oběti zvyklá;
- učitelka na Karolíninu situaci doma ani ve škole nereagovala;
- v patnácti letech se Karolína rozhodla odstěhovat k otci a utéct tak od matky.

Kazuistika č. 4: Čtvrtým respondentem je třiatdvacetiletý **David**, který si rozvodem rodičů prošel v deseti letech. David si začal všimnout změny rodinné atmosféry už tak rok zpět před samotným rozvodem. Otec se choval agresivně, a to vyvolávalo stále častější hádky mezi rodiči: *„Nikdy nezapomenu na to, jak ségra slavila 3. narozeniny a táta z ničeho nic bouchl pěstí do dortu.“* Začala se také projevovat otcova nepřítomnost, hlavně o víkendech, které byla rodina zvyklá trávit společně na chalupě. Otec odjížděl v pátek večer a vracel se v sobotu nad ránem. Davidovi a jeho mladší sestře bylo řečeno, že jezdí do práce, ale nebyla to pravda. Matka se snažila otcovy výlety tolerovat co nejdéle, aby udržela rodinu pohromadě. Davidovi se nelíbilo otcovo chování, a tak začal po příčinách otcovy nepřítomnosti pátrat sám: *„V té době jsme měli počítač u nás v pokoji a táta si tam pravidelně chodíval s někým psát. Vypátral jsem stránku, na které si otec psával a ukázal to mamce, aby věděla, co se děje.“* Ovšem v tu chvíli David netušil, na co matku přivedl. Jelikož měl tehdy David a stále má velmi důvěrný vztah s matkou, ihned mu oznámila, co se s otcem děje. Došlo tak i k vysvětlení otcova agresivního chování a víkendových údajně pracovních povinností: *„Táta začínal hledat sám sebe, a proto se choval, jak se choval. Dodnes je to pro mě hodně citlivé téma, o kterém nerad mluvím. Otec zjistil, že je na chlapy,“* říká David se slzami v očích. Toto zjištění pro něj bylo šokující. Ztratil tak v otci mužský vzor: *„Tátu neberu jako chlapy, protože prostě není. U nás doma vždycky nosila mamka kalhoty a byla hlavou rodiny. Tátu mám rád, ale pro radu do života bych si za ním nešel.“*

Na základě této skutečnosti proběhl rozvod mezi rodiči a stěhování matky s dětmi do nového bytu: *„Nebylo to lehké období. Mamka byla na všechno sama. Musela prodat chalupu po rodičích, aby měla peníze na nový byt.“* Po přestěhování nastal v domácnosti klid. Nový byt se nacházel naproti tomu původnímu, takže nemuselo dojít ke změně školy. Přesto ve škole nastaly komplikace: *„Vím, že jsem měl velký problém se s celou situací srovnat a přijmout ji. Nechoval jsem se v té době nejlépe.“*

Chodil jsem za školu, kašlal na domácí úkoly a dostal jsem tak dvojku z chování. Prospěch se mi nijak nezhoršil. Byl jsem dost chytrý a dokázal jsem to vždy nějak uhrát, aby to nedopadlo špatně. Nedokážu přesně říct, proč jsem to dělal, ale něco uvnitř mě nebylo prostě v pořádku. Dnes už jsem s tím srovnaný, ale chtělo to svůj čas.“

Po rozvodu si otec děti pravidelně brával k sobě a trávil s nimi čas. Postupem času spolu dokonce všichni čtyři začali znovu trávit čas a jezdili i na společné dovolené, ačkoli si otec i matka už žili každý svůj život.

Díky tomu, že matka s Davidem sdílela veškeré informace ohledně rozvodu, dospěl David dříve než ostatní. Také začal vidět věci více realisticky: „Ačkoli to období bylo po všech stránkách extrémně náročné, dnes bych na tom nic neměnil. Jediné, co mě štve je to, že jsem se tenkrát choval vůči ostatním škaredě a ubližoval jim tím,“ dodává David na konec rozhovoru a více tuto věc nechce rozebírat.

Shrnutí:

- David byl v roli ochránce matky – upozornil ji na otcovo chování;
- otec – vztah s mužem;
- David otce jako mužskou autoritu odmítá.

Kazuistika č. 5: Pátou respondentkou je osmadvacetiletá **Monika**, která si rozvod svých rodičů zažila v devíti letech. V jejím případě rozvod přišel z ničeho nic. Nepředcházely mu žádné hádky ani rozpory mezi rodiči, ačkoli si dnes Monika uvědomuje, že ne vše bylo v pořádku: „Zpětně vnímám to, že se rodiče zavírali do kuchyně a něco spolu řešili.“

Monice byl rozvod oznámen nepřímo: „Rodiče mi řekli, že jim to momentálně neklape a potřebují si dát nějaký čas pauzu, a tak táta odešel bydlet jinam a já měsíce čekala na to, až se vrátí. Hodně jsem to obřečela. To, že se mi rozvádějí rodiče, jsem se dozvěděla až po nějakém čase úplně náhodou od kamarádky, která mi řekla, že budeme mít obě stejně rozvedené rodiče. Byla jsem v absolutním šoku,“ popisuje Monika, jak se v tu chvíli cítila zrazená a podvedená. Nechápala, proč její kamarádka o rozvodu ví, zatímco ona sama ne. Propukla u ní panika. Uvědomila si, že táta už se nikdy nevrátí a nový kamarád, kterého nedávno mamka představila jí i jejímu bratrovi, nebude jen kamarád: „Byla jsem hodně našťvaná na rodiče, že se mnou o rozvodu nemluvili. Ani dnes jsem jim to stále úplně neodpustila. Úplně mě z toho vynechali, však se mě to taky

týkalo! V té době jsem se za rozvedené rodiče styděla. Bylo to něco jiného, neobvyklého, než měli ostatní.“

Po rozvodu se otec odstěhoval do provizorního bytu, který sice neměl tak dobré zázemí jako u matky, ale zase to vynahrazovala zábava, která s otcem byla. Postupem času Monika s otcem začala trávit méně a méně času, ale kontakt nikdy zcela nevytizel. Jak se mnohem později dozvěděla, příčinou všeho byla otcova nemoc. Moničin otec trpí depresivní poruchou, která ho jednou dovedla až k pokusu o sebevraždu. Následně se kvůli tomu léčil na psychiatrii: *„Všechny tyto informace jsem se dozvěděla až tento rok. Do té doby to bylo absolutně tabu téma. Táta věděl, že má tuto nemoc, ale tajil to. Projevuje se to u něj strachem ze změn. Bojí se, že nic nebude perfektní, vidí věci pesimisticky, všeho se bojí. Nemohl tak být oporou pro mamku, a proto k rozvodu pravděpodobně došlo. Mamka potřebovala chlapa, o kterého se bude moct opřít, a to našla ve svém novém příteli. I já jsem ho tak vnímala.“* popisuje Monika, jak se o příčinách rozvodu a zdravotním stavu otce dozvěděla. Tato nemoc se vyskytuje v celé rodině, ale nemluví se o ní: *„Myslím si, že mluvit o těchto problémech v rodině, tak bychom si všichni ušetřili deprese, strach i úzkosti, kterými jsem si i já musela projít a sama je překonat. Za to jsem na sebe hrdá.“*

Monika s bratrem se kvůli rozvodu stěhovat nemuseli, a tak ani neměnili školu. Ovšem už v devíti letech se u Moniky objevily myšlenky na sebevraždu: *„Mamka s bráchou se hádali, a tak jsem poprvé pomyslela na sebevraždu. Nastavila jsem si budík na někdy v noci a šla si stoupnout na balkón, že skočím. Ovšem byla mi zima, tak jsem si to rozmyslela a vrátila se zpět do postele.“*

V té době si také Monika začala kreslit depresivní obrázky. Vybrala si jeden motiv a tím pokreslila klidně pět stran papíru, uklidňovalo jí to. Dodává, že všechny ty kresby byly vyryté přímo do papíru. Monika nakonec přišla o nejbližší kamarádku, která odešla na jinou školu, což vnímala jako tu největší zradu. Paní učitelka ve škole také na Moničin stav nijak nereagovala, přesto jak se Monika v té době projevovala: *„Jednou jsem se o svých pocitech rozepsala ve slohu. O myšlenkách na sebevraždu a tak, ale nikdo na to nijak nereagoval. Nikomu to nepřišlo divné.“*

Teprve zhruba tři roky zpátky Monika přijala sebe samou takovou, jaká je. Dokázala lépe pochopit svoje chování a myšlenky, když se dozvěděla o rodinné diagnóze, ale zřejmě nikdy rodičům nezapomene to, že jí takovou informaci dlouhá léta zatajovali.

Shrnutí:

- žádná komunikace ohledně rozvodu s dítětem;
- otec nemocný – depresivní porucha;
- Monika se pokusila o sebevraždu;
- učitelka nereagovala na popis pocitů a sebevraždy ve slohu od Moniky.

4 VÝSLEDKY

Na základě analýzy dat získaných z rozhovorů s respondenty jsem získala čtyři hlavní kategorie: období před rozvodem, období rozvodu, období po rozvodu a zpětný pohled na rozvod. Pomocí otevřeného kódování vyplynuly jednotlivé podkategorie ke každé kategorii, které jsou uvedeny níže.

1. Období před rozvodem

2. Období rozvodu

- Seznámení dítěte s rozvodem a jeho příčinou
- Změna prostředí – domova, školy
  - V rámci města
  - Z domu do bytu
  - Z vesnice do města
  - Zmatek, hněv
- Přijetí rozvodu dítětem

3. Období po rozvodu

- Kontakt dítěte s rodiči
- Noví partneři rodičů
- Důsledky na život dítěte
  - Školní prostředí (úspěch)

4. Zpětný pohled na rozvod

- Aktuální rodinná situace
- Dopad na dítě a jeho projev v budoucím životě

4.1.1 Období před rozvodem

Jako první jsem od respondentů zjišťovala, jak vnímali rodinnou situaci před samotným rozvodem. Chtěla jsem se dozvědět více o náladě, která panovala u nich doma: zda rozvodu předcházely nějaké dlouhodobější příčiny či rozpory mezi rodiči, které respondenti registrovali, a do jaké míry je dítě v mladším školním věku schopné registrovat vztah mezi rodiči a změnu klimatu rodinném prostředí.

„Rodiče spolu nebyli od mých tří let. Táhlo se to dlouho. Hodně se hádali, ale snažili se to udržet kvůli mně. Vyrůstala jsem hlavně s mamkou. Tatka nebyl moc doma. Kvůli

práci jezdil i na týden pryč, a tak s námi netrávil tolik času. Taťka mi chyběl hodně, ale dělat jsem s tím nic nemohla,“ popisuje **Karolína**.

Jitka si z doby před rozvodem moc nepamatuje, ale na dětství rozhodně špatné vzpomínky nemá. Nikdy netrpěla rozpory mezi rodiči ani následným rozvodem: *„Táta je mladší než mamka a jediné, co se mi z dětství vybavuje, je tátovo agresivní chování vůči mamce.“*

Změny v chování otce **Lenka** začala registrovat už tak rok před rozvodem: *„Byli jsme na rodinné oslavě a táta se rozhodně nechoval jako ženatý chlap se třemi dětmi. Projevoval tam svou náklonnost k jiné ženské tak, že jsem to i já jako malá vnímala.“*

„Já jsem vůbec neregistrovala, že by se rodiče hádali nebo měli mezi sebou nějaké rozpory. Doma byla pořád stejné nálada. Jediné, co si vybavuji, že jsem jednou našla taťku brečet v koupelně, ale to je všechno,“ říká s úplným klidem v tváři **Žaneta**.

„Co si vzpomínám, tak táta s námi postupně přestával trávit čas. Rodiče se také začali střídat ve vodění mě se ségrou do školy, a také jsem jednou brzy ráno šla na záchod a přistihla ho, jak se vrací tajně domů, i když večer předtím byl normálně s mamkou doma,“ vypráví **Vendula**.

Shrnutí: V této kategorii jsem chtěla hlavně poukázat na to, že dítě v mladším školním věku je velmi citlivé na vnímání vztahu mezi rodiči a klimatu rodinného prostředí obecně. Mnoho rodičů se domnívá, že dítě v tomto věku nedokáže vidět jejich problémy, že nedokáže vnímat, co se děje za zavřenými dveřmi, ale opak je pravdou. Dítě si změn v chování rodičů všimne jako první, protože je citlivé na jakékoli narušení pohody a klidu rodinného prostředí, na které je zvyklé.

4.1.2 Období rozvodu

V této kategorii jsem se respondentů ptala na samotný průběh rozvodu. Dotazovala jsem se na to, jak oni sami rozvod rodičů vnímali a prožívali. Nejvíce mě však zajímalo, jestli se museli stěhovat nebo měnit stávající školu. Důležité pro mě také bylo, jak se vyrovnali s rozpadem rodinného zázemí.

4.1.2.1 Seznámení dítěte s rozvodem a jeho příčinami

Mnoho dětí se nikdy nedozví pravou příčinu rozvodu svých rodičů a ani jim to, že k rozvodu dojde, nikdo neoznámí. Proto jsem v této podkategorii od respondentů zjišťovala, jakým způsobem jim byl rozvod oznámen, jak se při tomto oznámení cítili nebo necítili. Dále mne zajímalo, zda důvod rozvodu respondenti znají či nikoli, protože pro děti je důležité tuto informaci znát, aby se oni sami náhodou necítili zodpovědní za rozpad rodiny a mohli se tak lépe s rozpadem rodinného zázemí vyrovnat.

Karolína dodnes přesně neví, proč jednoho dne táta odešel a jaký byl pravý důvod rozvodu: *„Myslím si, že to bylo způsobeno tatkovou dlouhodobou nepřítomností kvůli práci, ale taky podle mě byla mamka tátovi nevěrná, ale jistá si ani v jednom nejsem.“*

Monice byl rozvod oznámen nepřímo, a to se jí rozhodně dotklo: *„Rodiče mi řekli, že jim to momentálně neklape a potřebují si dát nějaký čas pauzu, a tak táta odešel bydlet jinam a já měsíce čekala na to, až se vrátí. Hodně jsem to obřečela. A to, že se mi rozvádějí rodiče, jsem se dozvěděla až po nějakém čase úplně náhodou od kamarádky, která mi řekla, že budeme mít obě stejně rozvedené rodiče. Byla jsem v absolutním šoku. Nechápala jsem, proč to ona ví a já ne. Cítila jsem se podvedena a zrazena. Byla jsem hodně našťvaná, že se mnou rodiče o rozvodu nemluvili. Ani dnes jsem jim to stále úplně neodpustila. Úplně mě z toho vynechali, však se mě to taky týkalo! V té době jsem se za rozvedené rodiče styděla. Bylo to něco jiného, neobvyklého, než měli ostatní.“*

Lenčín otec postupně přestával chodit domů, což jí začalo být podezřelé: *„Samozřejmě jsem se mamky ptala, kde táta je. Bylo mi řečeno, že má hodně práce a musí teď hodně pracovat, protože máme málo peněz. No jasně, že jsem tomu uvěřila, ale jen do toho dne, než se táta domů nevrátil vůbec. Až po třech dnech jsem se odhodlala mamky zeptat, jak to, že táta stále není doma. Mamky odpověď byla, že odešel za jinou paní a už se nevrátí. Byla jsem v absolutním šoku a nechápala jsem. V té době jsem byla více vázaná na tátu než ne mamku.“*

S **Vendulou** rodiče ohledně rozvodu komunikovali, čehož si dodnes cení: *„Táta jednoho dne přišel, že se stěhuje a bylo. Rozvod rodičů z toho prostě vyplynul a já věděla, do čeho jdu díky nejlepší kamarádce, které se rodiče rozvedli rok před mými, proto jsem nad tím asi nijak víc nepřemýšlela. Řeklo se mi, že táta nemá maminku rád, a tak se*

odstěhuje. Ale také jsem byla ujišťována, že na našem vztahu se nic nemění. Zůstává v našem životě a pořád tu pro mě a mou sestru je, kdykoli bude potřeba. To pro mě bylo hodně důležité.“

Jelikož **David** měl a má velmi důvěrný vztah s matkou, která mu hned oznámila, co se s otcem děje, a tak došlo i k vysvětlení jeho agresivního chování a víkendových údajně pracovních povinností: *„Táta začínal hledat sám sebe, a proto se choval, jak se choval. Dodnes je to pro mě hodně citlivé téma, o kterém nerad mluvím. Otec zjistil, že je na chlapy,“* říká David se slzami v očích. Byla to pro něj obrovská rána, protože tak ztratil mužský vzor.

V případě **Kláry** přišli rodiče s oznámením rozvodu z ničeho nic: *„Byl to pro mě šok, i když jsem z odposlouchaných hádek rodičů věděla, že to mezi nimi neklape, protože táta mamku dlouhodobě podvádí. Ale ani tak mě nenapadlo, že by se vůbec mohli rozejít, natož rozvést. Rodiče mi pouze oznámili, že se rozvádějí a žádné další vysvětlení jsem nedostala. Hodně jsem to obřečela,“* říká Klára a zároveň dodává, že rozvod byl pro matku osvobozením z dlouholetého trápení.

„Mamka jednoho dne sebrala mě i sestry a odešla s námi do nového bytu. Byl to pro mě šok, nerozuměla jsem tomu, co se děje. Naštěstí nám mamka vysvětlila, jaká je situace mezi ní a tátou, a tak jsem to přijala jako fakt,“ popisuje **Jitka**.

Petrovi se nedostalo žádného přímého oznámení rozvodu: *„Táta se vracel domů z práce po delší a delší době. Až k nám jednou z ničeho nic domů přišla zásahovka a odvedla si ho. Já jsem netušil, co se děje. Mamka mi podala vysvětlení, že asi někde něco ukradl a já jí to věřil. Rozvod mi nikdy oficiálně oznámen nebyl. Nějak prostě vyplynul ze situace a mně to ani nepřišlo divné. Stejně s námi táta doma skoro vůbec nebyl, tak se vlastně skoro nic nezměnilo.“*

Shrnutí: Rodiče si často myslí, že se rozvod týká pouze jich, ale už ne jejich dětí, což rozhodně není pravda. Děti jsou plnohodnotnými členy rodiny – stejně jako dospělí – a mají plné právo vědět, co se mezi jejich rodiči děje. Vždy je lepší s dětmi komunikovat a vysvětlovat (samozřejmě v adekvátní verzi úměrné jejich věku), než mlčet nebo se tvářit, že se nic neděje, a pak je postavit před hotovou věc a nic nevysvětlovat. V tabulce 2 jsou uvedeni jednotliví respondenti a příčiny rozvodu jejich rodičů.

Tabulka č. 2: Příčina rozvodu

Jméno respondenta	Příčina rozvodu
David	Orientace na jiné pohlaví
Jitka	Neznámý důvod
Karolína	Dlouhodobá nespokojenost v manželství
Klára	Nevěra ze strany otce
Lenka	Nevěra ze strany otce
Matyáš	Nevěra ze strany otce
Monika	Otcova nemoc
Petr	Neznámý důvod
Vendula	Nevěra ze strany otce
Žaneta	Dlouhodobá nespokojenost v manželství

Zdroj: vlastní šetření (2023)

4.1.2.2 Změna prostředí – domova, školy

Rozvod rodičů pro dítě vždy znamená změnu způsobu života v mnoha ohledech. Často dochází ke stěhování, změně školy, ztrátě spolužáků i kamarádů. Všechny uvedené okolnosti nejsou pro dítě v mladším školním věku v žádném případě jednoduché, protože se mu mění svět, ve kterém se doteď cítilo bezpečně a šťastně.

V této podkategorii jsem se zaměřila hlavně na změny prostředí, kterými si respondenti museli kvůli rozvodu projít. Zajímalo mě, jak tyto změny prožívali, a zda nějakým výraznějším způsobem ovlivnily jejich dosavadní život (dětství).

„Mamka mě i ségry vzala do nového bytu na druhé straně města. Byt byl nezařízený a mně se tam vůbec nelíbilo. Chtěla jsem zpět domů, do svého pokojíčku s hračkami. Nakonec jsem si tam ale zvykla. A protože byl byt na druhé straně města a mamka by mě nestíhala každé ráno vozit do školy, tak jsem kromě domova měla změnit i školu. Ovšem bych tak přišla o své kamarády a nastal by pro mě další velká změna, na kterou bych si musela zvykat. Mamka si tuto situaci uvědomovala, že to pro mě není vůbec lehké, a tak se nakonec přiklonila k mojí spokojenosti a školu jsem měnit nemusela,“ popisuje svou zkušenost **Jitka** a dodává, že jí tím mamka tenkrát hodně ulehčila.

Naopak **Žaneta** si nemusela projít ani změnou domova, ani školy, protože zůstala společně se sestrou v péči matky a otec byl ten, který domov opustil: *„Taťka si schválně hledal byt, co nejbliže našemu, aby mohl být mě i ségře pořád na blízku. Bylo to super, protože stačilo přeběhnout ulici a byla jsem u taťky.“*

Vendula po rozvodu sice nemusela měnit domov, protože otec byl ten, který odešel, ale změně školy se nevyhnula: *„Přecházela jsem z Montessori na klasickou školu. Přechod nebyl tak hrozný, protože se mnou šla i moje nejlepší kamarádka, která měla rozvedené rodiče stejně jako já. Měla jsem vedle sebe někoho, kdo na tom byl stejně jako já, a proto jsem se na nové škole necítila tak sama. Nejhorší na tom byly diktáty, na které jsem nebyla absolutně zvyklá, a zároveň jsem netušila, co se po mně během nich chce, ale zvykla jsem si vcelku rychle.“*

Jeden z nejtěžších příběhů, nad kterým bych se ráda pozastavila, si určitě prožila **Klára**, které rozvod rodičů značně zkomplikoval dětství. Po rozvodu rodičů nastalo stěhování z původního domu do bytu, z vesnice do města. Lákavé na tom sice bylo nové prostředí, ale to nemohlo vyrovnat ztrátu kamarádů a spolužáků, kteří s Klárou od té doby přestali bezdůvodně komunikovat. V nové škole Klára zažívala pocity osamění, ke změně školy došlo v polovině pololetí a noví spolužáci ji mezi sebe nepřijali.

V případě **Matyáše** po rozvodu rodičů nedošlo ke změně bydlení ani školy a bylo tak přihlédnuto ke spokojenosti dítěte. Pro matce Matyáše bylo zásadní, aby se rozvod jeho života dotkl co nejméně: *„Mamka chtěla, abychom s bráchou zůstali bydlet v domě jako doted'. A to hlavně kvůli tomu, abychom nemuseli měnit školu a nepřišli jsme tak o stávající kamarády. Avšak právě kvůli nám si tak na sebe mamka vzala velké břemeno, protože najednou musela sama splácet hypotéku, starat se o dům i zahradu a k tomu ještě přijmout vyšší pracovní pozici, protože otec na nás odmítal platit výživné. Mamka tak zůstala na vše úplně sama. Samozřejmě jsme se jí s bráchou snažili pomáhat, co to jen šlo, ale pracovat jsme ani jeden v té době ještě nemohli.“*

Shrnutí: Změna prostředí, na které je dítě zvyklé, má často negativní dopad na jeho život a není důležité, jestli se změna týká domova, školní třídy nebo obojího. Jednoduše se dítěti rozpadne zázemí, na které bylo doposud zvyklé a cítilo se v něm bezpečně. Přejde tak často nejen o jednoho z rodičů, ale i o své spolužáky a kamarády, se kterými se zná možná už od mateřské školy, a díky tomu s nimi má velmi blízký vztah. Velkou

roli v tomto náročném období sehrává také učitel, který dítěti může nabídnout pomoc nebo situaci naopak úplně ignorovat. Mnozí rodiče si i přes to všechno stále neuvědomují, že dítě je přímým účastníkem rozvodu stejně jako oni a jeho samotný průběh mu může znatelně proměnit dětství.

4.1.2.3 Přijetí rozvodu dítětem

Vyrovnaní dítěte s rozvodem může být často velmi náročné, a proto je důležité, aby rodiče byli v tomto období pro dítě co největší oporou a dítě se tak mohlo cítit bezpečně. Často se ale dítě ocitá samo a musí se s danou situací vyrovnat pomocí vlastních sil. K zvládnutí situace může dítěti pomoci nejlepší kamarád či sourozenec, a proto jsem se respondentů ptala, jak se s rozvodem dokázali srovnat v době, kdy probíhal, zda na tento boj zůstali sami nebo jim s tím pomohl někdo jiný.

S **Monikou** rodiče o rozvodu moc nekomunikovali, což se na jejím vyrovnaní se s rozvodem značně podepsalo: *„To, že se mi rozvádějí rodiče, jsem se dozvěděla až po nějakém čase úplnou náhodou od kamarádky, která mi řekla, že budeme mít obě stejně rozvedené rodiče. Byla jsem v absolutním šoku. Nechápala jsem, proč to ona ví a já ne. Cítila jsem se podvedena a zrazena. Byla jsem hodně naštvaná, že se mnou rodiče o rozvodu nemluvili. Úplně mě vynechali, a to jim dodnes nemůžu odpustit. Nevěděla jsem, co se děje. Propadala jsem strachu, panice i úzkostem. A s tím vším jsem musela bojovat úplně sama. Za nikým jsem s tím nešla, protože mít rozvedené rodiče, mi přišlo v té době divné. S bráchou jsme žádný super vztah neměli, takže mě ani nenapadlo si k němu jít pro pomoc. A má nejlepší kamarádka mě nakonec opustila, protože sama přecházela na jinou školu.“*

Pro **Matyáše** nebylo přijetí rozvodu nijak náročné. *„Věděl jsem, jaké jsou okolnosti rozvodu, že táta mamku podvádí a jí to psychicky ničí, takže jsem byl vlastně rád, když od nás odešel, protože tak doma konečně zavládnul klid. Především pro mamku, ale i pro mě s bráchou. Období po odchodu otce nebylo rozhodně jednoduché, ale byl jsem za to i tak rád, hlavně kvůli mamce. Postupně jsem to začínal vnímat jako něco, co se mělo stát. Ovšem podle mě to měla mamka udělat ještě dříve a netrápit se tak dlouho.“*

Lenka měla silnou citovou vazbu na otce, a tak se s rozvodem a odchodem otce smířovala velmi těžko: *„V naší rodině se nikdy nedávaly emoce najevo před ostatními.“*

Neříkali jsme si navzájem, jak se máme rádi, nebo co nás například trápí. A tak jsem prožívala různé emoční situace, se kterými jsem si ale sama nevěděla rady, a tak jediným filtrem, přes který jsem to ze sebe mohla dostat, byl vztek. Když jsem se dozvěděla o rozvodu rodičů, nechápala jsem absolutně, co se děje. Plakala jsem a zavírala jsem se do pokoje, kde jsem byla sama a mohla jsem tak projevit své emoce. Hodně jsem o celé situaci přemýšlela a říkala si, proč se tohle děje zrovna mně. Cítila jsem zradu hlavně ze strany táty, protože mě v tom nechal a já jsem nevěděla, jak se s celou tou situací poprat. Od mamky s babičkou jsem slyšela, že táta není dobrý člověk, a tak nevidí důvod, proč bych se s ním měla dál vídat. To mě pokaždé vytočilo tak, že jsem se s nimi o tom začala hádat. Vztekala jsem se a zastávala se táty. Byla jsem na něj hodně vázaná.“

Vendula se s rozvodem rodičů dokázala srovnat poměrně lehce, a to hlavně díky komunikaci, které se dočkala ze strany rodičů a své nejlepší kamarádky: *„Moje sestra byla v té době ještě malá a celý rozvod snášela hůře než já. Mamka s ní měla hodně starostí a já ji nechtěla zatěžovat ještě svými. Ale naštěstí tu pro mě byla má nejlepší kamarádka, se kterou jsem byla na stejné lodi, protože měla také rozvedené rodiče. Díky ní jsem se necítila sama. Měla jsem v ní někoho, komu jsem se mohla svěřit a věděla jsem, že mě pochopí.“*

Kvůli tomu, čím si **Karolína** musela po rozvodu procházet, je hodně těžké charakterizovat, jak se s rozvodem rodičů dokázala vyrovnat: *„To je hodně těžká otázka. Jsem srovnaná s tím, jak se ke mně mamka chovala a zároveň jsem šťastná, že jsem u tatky, kde jsem vždycky chtěla být, ale v hloubi duše nemohu mamce její chování zapomenout. Přála bych si s ní vztah urovnat, protože mi i přesto všechno chybí. Dokázala bych jí to všechno odpustit, ale ne zapomenout.“*

Shrnutí: Jakmile rodiče s dítětem komunikují o rozvodu, je pro něj přijmutí rozvodu a změn s ním spojených, mnohem jednodušší. Dalším důležitým aspektem pro zvládnutí situace způsobené rozvodem, který dítěti pomáhá, je pocit, že na to není samo. Tento pocit může dítěti zajistit sourozenec nebo nejlepší kamarád/kamarádka, kterým se dítě může svěřit, probrat s ním svá trápení a zároveň ví, že ho daná osoba dokáže pochopit. Naopak osamělost, bezmocnost a nevědomost v období rozvodu bývá pro dítě stresující až frustrující, protože dítě například neví, proč vůbec rozvod

nastal, co to pro něj znamená a nedokáže se také vypořádat s emocemi, které v něm nastalá situace vyvolává. Na tohle by rodiče měli myslet a neupozadovat dítě a jeho emoce, i když se domnívají, že je to pro jeho dobro.

4.1.3 Období po rozvodu

Po samotném rozvodu nastává pro dítě obrovská změna životního stylu. Najednou každý den nevidá oba rodiče, jak bylo doteď zvyklé. V každodenním kontaktu je pouze s jedním z nich a druhého vídá v určených časových intervalech. Některé děti druhého rodiče nemusí vidat vůbec. To je zřejmě ten největší šok, se kterým se dítě musí vyrovnat. Zvláště pokud je dítě vázané více na jednoho rodiče a právě ten ho opustí. Všechno, na co bylo doteď zvyklé, je jinak a ono se musí přizpůsobit. Respondentů jsem se ptala na průběh kontaktu s rodičem, který po rozvodu odešel. Dále mě zajímali noví partneři rodičů, kteří začali sehrávat podstatnou roli v životě dítěte. A nakonec jsem se dotazovala na jejich školní úspěch po rozvodu. Jestli se na něm rozvod nějak podepsal či nikoli a proč.

4.1.3.1 Kontakt dítěte s rodiči po rozvodu

S rozvodem se vždy řeší svěření dítěte do péče. Svěření závisí na mnoha faktorech, přičemž tím nejdůležitějším je nejlepší zájem dítěte a jeho preference. Ovšem ne vždy je k tomu přihlíženo. Ve většině případů bývá dítě svěřeno do péče matky, a to z mnoha důvodů (např. silnější vazba dítěte k matce nebo ochota přizpůsobit životní styl dítěti na rozdíl od otce). Zajímala jsem se o vztah i komunikaci respondentů a jejich rodičů po rozvodu.

Karolína byla po rozvodu svěřena do péče matky, která ji ovšem dlouhodobě tělesně týrala. Naopak s otcem měla dobrý vztah a pokaždé se k němu těšila: *„K tatkoví jsem chodila jednou za čtrnáct dní na víkend. Strašně jsem se tam vždycky těšila, protože u něj byla uvolněná nálada, zábava a klid. Nikdo mi tam neubližoval, netýral a netrestal mě. Zažívala jsem u něj to opravdové krásné dětství. Cítila jsem, že mě má někdo opravdu rád.“*

Matyáš po rozvodu sice zpočátku otce vídal každých čtrnáct dní, ale časem k němu odmítal i s bratrem jezdit: *„Táta o nás sice zájem jevil, ale my jsme k němu nechtěli, protože mamce bylo líto, když nás viděla odjíždět. Hrál v tom roli ale více věcí. Táta se*

nás snažil upláctet a kupovat. Zároveň vyzvídal informace o tom, co se děje u mamky, a to nám s bráchou hrozně vadilo. Postupem času jsme se začali vídat méně a méně. Táta si pořídil novou rodinu i děti, a tak se zajímal více o ně než o nás. Každopádně mně nijak nescházel a nestrádal jsem tím.“

Klára o kontakt s otcem nikdy nepřišla, ovšem ne z jeho vlastní iniciativy: *„S tátou jsme se vídali u babičky, která naše setkání organizovala. Táta o kontakt s námi tolik nestál, protože už měl novou rodinu. Dával pozornost a lásku nevlastním dětem více než mně se sestrou. Těžce jsem nesla to, že na ně čas má, ale na nás ne. Hodně mě to mrzelo a záviděla jsem jim to, že mají tátu, který je ale vlastně můj.“*

Pro Vendulu byl rozvod spíše výhra než prohra: *„K tatkoví jsem jezdila pravidelně jednou za čtrnáct dní na víkend, a to bylo to nejlepší, co se mohlo po rozvodu stát, protože jsem s ním konečně mohla trávit čas, jezdit na výlety a tvořit si s ním různé zážitky. Rozvod mi dal společný čas s tatkou, po kterém jsem tak dlouho toužila, takže jsem vlastně za rozvod rodičů ráda,“* směje se **Vendula**.

Lenku i její sourozence po rozvodu otec postupně opouštěl: *„Ze začátku o nás táta jevil aspoň malý zájem. Vídali jsme se třikrát do roka, ale i to začalo po dvou letech upadat. Nová tátovo přítelkyně nám dávala najevo, že nás u nich doma nechce, ovšem táta se nás v tomto směru nikdy nezastal. Bráchové byli hodně malí, a tak to ani nevnímali. Nejvíce jsem tím trpěla já. Celý život toužím po tom, aby mi táta dal najevo, že mu na mě záleží. Nemluvíme spolu již osm let.“*

Shrnutí: I po rozvodu dítě potřebuje cítit lásku a zájem od obou rodičů, aby se cítilo šťastně a spokojeně. Bohužel v mnoha případech se tak nestane, protože rodiče nejeví zájem o děti, zařizují si nové životy s novými partnery a začínají žít nový spokojený život, ovšem bez dětí. Nejvíce škody poté páchají noví nevlastní sourozenci. V tabulce 3 je u jednotlivých respondentů stručně popsán vývoj kontaktu s rodičem, který po rozchodu odešel.

Tabulka č. 3: Vývoj kontaktu s rodičem, který po rozvodu odešel

Jméno respondenta	Vývoj kontaktu s rodičem, který po rozvodu odešel
David	Kontakt s otcem nikdy neopadl
Jitka	Kontakt s otcem nikdy neopadl
Karolína	Kontakt s otcem nikdy neopadl, s matkou ukončení kontaktu po odstěhování k otci
Klára	Zpočátku nezám ze strany otce, ale kontakt nikdy neopadl
Lenka	Nezám ze strany otce, postupně kontakt úplně vymizel, dnes jsou si navzájem cizí
Matyáš	Kontakt s otcem postupem času úplně vymizel, dnes jsou si navzájem cizí
Monika	Kontakt s otcem nikdy neopadl, ale kvůli otcovo nemoci je méně častý
Petr	Kontakt s otcem minimální až dodnes, biologický otec nežije
Vendula	Kontakt s otcem byl pravidelný, poté začal upadat zájem z jeho strany, dnes jsou si navzájem cizí
Žaneta	Kontakt s otcem nikdy neopadl

Zdroj: vlastní šetření (2023)

4.1.3.2 Noví partneři rodičů

Nejčastější příčinou rozvodu bývá nevěra ze strany jednoho z rodičů, která už je takovým předznamením toho, že si otec nebo matka mohou najít jiného dlouhodobého partnera. Pro dítě je přijetí nového partnera rodiče velmi těžké, protože mu do života přichází někdo dosud neznámý, stává součástí jeho života a dítě se musí smířit také s tím, že už se k sobě jeho rodiče nikdy nevrátí. Málokdy nastane situace, že by si rodič nenašel nového životního partnera, a tak si touto změnou musí projít skoro každé dítě a zpracovat ji v sobě. Zcela zásadní je komunikace mezi rodiči a dítětem. Dítě potřebuje vědět, že nový partner rozhodně není náhrada za otce nebo matku, a že mu i nadále bude věnována pozornost a čas od obou rodičů, jak bylo zvyklé před rozvodem. Noví partneři mohou být pro dítě buď přínosem, nebo naopak zátěží.

Respondentů jsem se dotazovala na nové partnery rodičů: zda nějaké měli, jak se s nimi seznámili a hlavně, jaký vztah si k nim respondenti vytvořili.

„Mamka si domů často vodila přítele. Ty však často střídala. Vždy po mně chtěla, abych jim říkala tatínku.“ popisuje matčin přístup **Karolína**. Tady se ukazuje matčina zášť vůči otci. V tomto případě nový partner matky celou situaci ještě zhoršoval: *„Poslední partner mamky, se kterým je mimochodem doted', mě jednou chytil pod krkem a uhodil mě, protože jsem se zastala taťky, když o něm s mamkou hnusně mluvili,“* popisuje **Karolína** a pokračuje se situací u otce: *„Taťka si přítelkyni našel až po dlouhé době, ale za to je s ní doted'. Já jsem v ní našla maminku, kterou jsem si vždycky přála a nikdy ji neměla. Starala se o mě jako o vlastní a mohla jsem s ní sdílet holčičí věci. Našla jsem v ní kamarádku do života.“*

Matka **David**a začala před dětmi upřednostňovat nového partnera: *„Mamka si po tátovi našla přítele, který se pro ni stal úplnou prioritou. Konečně měla někoho, komu na ní záleželo, což jsem jí přál, ale začala tak zapomínat na mě se sestrou. Navíc nás neměl rád, ale to mamka neviděla a já jí to nikdy neřekl, protože jsem věděl, že to ode mě nevezme, jak jím byla zaslepená. V jeho přítomnosti se vždy hodně změnila. Dnes jsou pořád v kontaktu, ale už s ním nemá takový zaslepený vztah. Otec byl s přítelem, za kterým jezdil už dlouhou dobu před samotným rozvodem, ale pak se nakonec také rozešli. O vztahy otce se nezajímám. Nechci o nich nic podrobnějšího vědět. Je mi to nepříjemné.“*

„Nového přítele mamky jsme se sestrou neměly rády. Narušoval nám naši ženskou domácnost, a to jsme mu jasně dávaly najevo. Dělalaly jsme mu různé naschvály a vyvolávaly hádky. Měl taky dvě dcery, ale s nimi jsme si nikdy nevytvořily nějaký bližší vztah. Po dvou letech se s ním mamka rozešla, z čeho jsme měly radost. Poté k nám začal chodit na návštěvy jiný chlap, který u nás jednoho dne zůstal. Mamka nás s tím neseznámila, ani nás na to nepřipravila,“ vypráví **Žaneta** a dodává, že otec si naopak našel novou přítelkyni až po dlouhé době, kdy už to Žaneta vnímala jako něco úplně normálního.

Klára si zažila u každého z rodičů úplně opačný přístup: *„Mamka se mnou a sestrou mluvila o novém příteli. Postupně jsme se s ním seznamovali. Na každé společné setkání nás připravila, bavila se s námi o něm. Nevynechávala nás, a to bylo*

nejdůležitější. Časem se k nám nastěhoval a nahradil tak prázdno po tátovi. Vedl nás ke vzdělání, poskytoval nám tu mužskou náruč a dělal pro nás vše, co jen mohl. Úplným opakem mamky přístupu byl ten tátovo. Táta nás vždy postavil před hotovou věc a nikdy s námi nemluvil o nové přítelkyni. Vyplynulo to ze situace a bylo.“

Lenka si prošla hodně komplikovanou situací s novými partnery rodičů, zpočátku pro ni bylo velmi náročné přijmout nového partnera své matky: *„Mamka si po rozvodu našla přítele, který mě i bráchy vzal za vlastní. Nikdy s námi neměl problém, ale já s ním zpočátku ano, protože jsem věděla, že je tam jako náhrada za tátu a s tím jsem se nemohla srovnat. Bráchové ho přijali plně za vlastního hned a já postupem času také. Ovšem hodně k tomu přispělo tátovo chování. Táta po rozvodu zůstal s paní, kvůli které celý rozvod nastal. Ona měla už svoje děti, které táta vzal za vlastní jako oni jeho, zato mě s bratry ze svého života úplně vymazal.“*

Shrnutí: Vhodné načasování a otevřená komunikace je pro seznámení dítěte s novým partnerem rodiče stěžejní. Nový partner může dítěti narušit pohodu, na kterou bylo doteď zvyklé, a to je třeba respektovat. Pokud se na dítě v tomto ohledu zapomíná, dochází k narušení emocionální pohody dítěte. Dítě se může také začít cítit nemilováno, a zároveň mu může být ubližováno bez vědomí biologického rodiče. Často dochází i k úplnému vymazání dítěte ze života, kvůli novému partnerovi a novému životu s ním. To je pro dítě ta nejbolestivější situace, které se může dočkat, protože v tu chvíli definitivně přichází o jednoho z rodičů, na kterého bylo vázáno.

V opačném případě se noví partneři rodičů stávají plnohodnotnými členy života dítěte. Dítě partnera rodiče přijímá, respektuje a nebojuje proti němu. V mnohých případech takové typy partnerů zastupují chybějící roli jednoho z rodičů, přičemž není důležité, z jakého důvodu se biologický rodič rozhodl ze života dítěte odejít. Dítěti se tak znovu dostává stabilního rodinného zázemí, které po rozvodu nemělo.

4.1.3.3 Důsledky pro život dítěte

Škola je pro dítě v mladším školním věku takovým druhým domovem, na který je taktéž vázáno. Má tam svoje kamarády, spolužáky, paní učitelku nebo pana učitele. Jedná se o další pro dítě důležité prostředí a jeho změna může dítě také výrazně ovlivnit, protože v stejné chvíli přichází nejen o jednoho rodiče, ale také o kamarády, na které je

zvyklé. V jeden moment probíhají dvě velké změny, které je dítě nuceno zvládnout. Velkou roli v tuto náročnou chvíli může sehrát učitel, který dítěti může pomoci touto situací projít, anebo si jí naopak vůbec nevšimnout. Podpora učitele může výrazně přispět k emocionální stabilitě dítěte během obtížného období rozvodu. Dotazovala jsem se respondentů na to, jestli se rozvod a situace kolem něj promítla do jejich školního prospěchu, spokojenosti ve třídě, kamarádství a jestli o ně byl projeven zájem ze strany učitelů.

Po rozvodu zůstal **Matyáš** s bratrem v domě, kde vyrůstali, a tak nemuseli měnit školu a nepřišli ani o kamarády. Ovšem dlouhodobý neklid a zmatek doma se podepisoval na Matyášově přípravě do školy, a tak došlo ke zhoršení prospěchu: *„Moje paní učitelka se o mě nezajímala, ani o situaci doma. Nepřišlo jí nijak podstatné to se o tom nějak více bavit. Ve třídě jsem o rozvodu rodičů nemluvil. Neměl jsem potřebu se někomu svěřovat. Na to došlo až, když jsem byl starší.“*

Pro **Klárku** rozvod znamenal stěhování s tím spojenou změnu školy, ve které se setkala s nepříjetím od nových spolužáků: *„Byl mezi námi vidět velký rozdíl. Já z vesnice, oni z města. A to nemyslím jenom oblečením, ale hlavně znalostmi a vědomostmi, ve kterých jsem byla dost pozadu a musela vše dohánět. Samozřejmě se to podepsalo i na mém prospěchu. Nestíhala jsem se moc učit, protože jsem doma pomáhala mamce.“* Nepomohla ani nová paní učitelka, která vůbec nejevila zájem o zařazení Kláry do kolektivu: *„Byla jsem nešťastná. Nechtěla jsem chodit do školy, ale mamku jsem s tím zatěžovat nemohla, protože sama měla starostí až kam.“*

U **Davida** sice došlo ke změně bydlení, ale v rámci města, kdy nový byt byl naproti tomu původnímu, takže změna školy nebyla nutná: *„Vím, že jsem měl velký problém se s celou situací srovnat a přijmout ji. Nechoval jsem se v té době nejlépe. Chodil jsem za školu, kašlal na domácí úkoly a dostal jsem tak dvojku z chování. Prospěch se mi nijak nezhoršil. Byl jsem dost chytrý a dokázal jsem to vždy nějak uhrát, aby to nedopadlo špatně. Nedokážu přesně říct, proč jsem to dělal, ale něco uvnitř mě nebylo prostě v pořádku. Dnes už jsem s tím srovnaný, ale chtělo to svůj čas.“*

Karolíninu situaci řešil i OSPOD, ovšem bez výsledku: *„Nikdy mě nenapadlo se s tím někomu svěřovat. Mamku jsem vždy hájila a zastávala se jí. Bylo to ze strachu, co by mohlo nastat, kdybych řekla pravdu.“* popisuje Karolína. Z domova byla naučená

nemluvit o tom, že jí někdo ubližuje, a tak se stala snadným terčem šikany ve škole. Paní učitelka tuto situaci nijak neřešila, ač to navenek mohlo vypadat jakkoli, Karolína vždy vše popřela. O tom, že jí někdo ubližuje, začala mluvit zhruba ve dvanácti letech.

Monika s bratrem se kvůli rozvodu stěhovat nemuseli, a tak nedošlo ani ke změně školy. Ovšem už v devíti letech měla Monika myšlenky na sebevraždu: *„Mamka s bráchou se hádali, a tak jsem poprvé pomyslela na sebevraždu. Nastavila jsem si budík na někdy v noci a šla si stoupnout na balkón, že skočím. Ovšem byla mi zima, tak jsem si to rozmyslela a vrátila se zpět do postele.“* V té době si také Monika začala kreslit depresivní obrázky. Vybrala si jeden motiv a tím pokreslila klidně pět stran papíru, uklidňovalo jí to. Dodává, že všechny ty kresby byly přímo vyryté do papíru. Monika nakonec přišla o nejbližší kamarádku, která odešla na jinou školu, což pociťovala jako největší zradu. Paní učitelka ve škole také na Moničin stav nijak nereagovala, přesto jak se Monika v té době projevovala: *„Jednou jsem se o svých pocitech rozepsala ve slohu. O myšlenkách na sebevraždu a tak, ale nikdo na to nijak nereagoval. Nikomu to nepřišlo divné.“*

Shrnutí: Rozvod rodičů může mít významný dopad na školní úspěch dítěte v mladším školním věku, ale i na jeho spokojenost ve školním prostředí obecně, protože v tomto věku se vyvíjí emoční stabilita dítěte, kterou může rozpad rodinného zázemí narušit. Rodiče by měli spolupracovat s učiteli. Informovat je o situaci, která u nich momentálně probíhá kvůli rozvodu a brát tak ohled na spokojenost dítěte nejen doma, ale i ve školním prostředí. Velmi často rodiče přestávají mít čas na děti po rozvodu, nedělají s nimi úkoly, netráví s nimi tolik času například kvůli větší pracovní vytíženosti a nevidí, že se dítě trápí nebo je mu ubližováno. Pokud rodiče učitele o stávající situaci neinformují, může změnu v chování dítěte vyzorovat sám učitel a rodiče na to upozornit. Zvláště pokud se dítěti začne z ničeho nic zhoršovat prospěch, nedokáže se soustředit nebo se stane terčem šikany.

Spolupráce mezi rodiči a učiteli může dítěti pomoci ve vytvoření stabilního a podpůrného prostředí jak doma, tak ve škole, a tak předcházet negativním dopadům na školní úspěch dítěte.

4.1.4 Zpětný pohled na rozvod

Jako poslední mě zajímalo, jaký pohled na rozvod a situaci kolem něj mají respondenti dnes. Tato otázka je důležitá především proto, že s postupem času dítě dokáže o rozvodu přemýšlet jinak. Je mnohem vnímavější a v hlavě se mu začínou vytvářet otázky, na které nezná odpověď. Všechno je ovlivněno mnoha faktory, ale tím stěžejním je určitě komunikace, která v období rozvodu mezi rodiči a dítětem probíhala nebo naopak chyběla. Dalším významným faktorem je podpora, kterou dítě v období rozvodu dostalo či nikoli, a také osobní zkušenosti dítěte s rozvodem.

4.1.4.1 Aktuální rodinná situace

Během rozhovorů jsme u každého z respondentů mohli pozorovat vývoj vztahů s rodiči. S tím, jak čas plynul, se i vztah dítěte s rodiči měnil, a právě na to jsem se respondentů dotazovala. Také mě zajímala proměna vztahu obou rodičů vůči sobě samým.

„Já jsem o kontakt ani s jedním rodičem nikdy nepřišla. Ovšem rodiče spolu dodnes nedokážou vyjít. Pořád shazují vinu jeden na druhého a vtahují mě do nevyřešených sporů. Už jsem toho měla plné zuby, a tak jsem jim jednou řekla, že v mé přítomnosti o sobě už nebudou takto hnusně mluvit, protože je to jejich nevyřešený problém a mě se netýká, ale to bylo až v dospělosti samozřejmě. Do té doby jsem jejich hádky neustále poslouchala a byla jejich účastníkem,“ vypráví **Jitka**.

David o kontakt s rodiči také nikdy nepřišel: *„Ačkoli byli rodiče rozvedení a táta se stal takovým, jakým je, tak i přesto jsme spolu pořád jezdili na společné dovolené nebo výlety. Rodiče spolu doteď vycházejí a nikdy nenastal okamžik, že by se spolu přestali bavit. Táta mě se sestrou chtěl vždycky vidět a jeví o nás zájem dodnes.“*

Vztah **Kláry** s rodiči se v průběhu let změnil: *„V dětství jsem měla bližší vztah s mamkou a táta o mě nejevil nijak velký zájem. V dospělosti se to ale úplně otočilo, a já jsem si dnes bližší s tátou než s mamkou. Zřejmě k tomu přispělo odstěhování mamky za novým přítelem, díky čemu zájem z její strany o mě se sestrou opadl a dnes si nemáme úplně co říct. Naopak s tátou jsme si blízcí. Jezdíme spolu na výlety a dokážeme se bavit o čemkoli. Vztah mezi rodiči byl v období rozvodu na bodu mrazu. Hádali se a házeli jeden na druhého vinu. Vše se to tenkrát srovnalo s novým přítelem mamky. To není ten, se kterým je nyní. Dnes spolu rodiče dokážou normálně komunikovat.“*

Lenka o kontakt s otcem úplně přišla: „Rodiče se spolu bavili jen ve chvíli, kdy šlo o mě nebo bráchy, jinak k tomu neměli důvod, takže dnes už se nebaví vůbec, protože táta nás vyměnil za novou rodinu. Jak už jsem říkala, tak jsem měla bližší vztah k tátovi než k mamce a po jeho odchodu jsem hodně trpěla. Byla jsem na něj naštvaná a nemohla jsem mu prominout, že mě s bráchy vyměnil za novou rodinu. Pořád vůči němu cítím nějaký vztek a trochu i pomstu. Chtěl bych, aby se jednou chytl za hlavu a uvědomil si, jakou chybu udělal, když nás opustil a vymazal ze života. Hodně jsem přemýšlela o tom, že bych ho chtěla vidět, ale nakonec jsem usoudila, že už o to nestojím. Nedokážu si ani představit, co bychom si řekli. Z jeho strany žádná snaha o kontakt nikdy nepřišla, a tak nemám ani důvod ho já kontaktovat. S mamkou jsem si časem vytvořila bližší vztah a vycházíme spolu dobře.“

Petr se více detailů dozvěděl teprve nedávno a dodnes neví vše: „Rodiče mezi sebou mají dodnes vztah na bodu mrazu a já ani pořádně nevím proč, celou pravdu jsem se nikdy od nikoho nedozvěděl. S mamkou mám pořád stejně blízký vztah, ovšem ztratil jsem v ní důvěru, když jsem se dozvěděl, že táta vlastně není můj táta. Před asi pěti lety mi přišel dopis o dědickém řízení a já netušil, co to má znamenat. V dopisu jsem se dozvěděl, že mi zemřel můj biologický otec a mám se dostavit k notáři kvůli dědictví. Nechápal jsem vůbec, o co jde, byl jsem naštvaný, protože nepřijít dopis, tak se nikdy pravdu o tátovi nedozvím. Samozřejmě jsem se šel zeptat mamky, co to má znamenat, a kde je pravda, ale nic jsem se vlastně nedozvěděl, protože mamka se o tom odmítala a dodnes odmítá bavit. Nikdy se celou pravdu zřejmě nedozvím, protože každý v rodině si vymýšlí různé teorie o tom, jak to tenkrát bylo. A nejhorší na tom je, že tu pravdu v rodině všichni znají, ale nikdo mi ji neřekne. Mamka mě v tomhle podrazila a nějaký čas jsme se ani nebavili, protože to nešlo. Dnes už spolu normálně vycházíme, ale naštvaný jsem na ni za to pořád a nevím, jestli mě to někdy přejde.“

Shrnutí: V mnohých případech se časem vztahy mezi dítětem a rodičem buď srovnají, nebo zhorší, stejně tomu je i mezi rodiči samými. Obvykle ale dochází k vymizení vztahu s rodičem, který po rozvodu odešel, a to z důvodu nového života, který si po rozvodu zařídil. Pro dítě je i v dospělosti obtížné se odchodem jednoho z rodičů vyrovnat. Tato skutečnost jen znovu upozorňuje na to, že dítě je přímým účastníkem rozvodu stejně jako jeho rodiče.

4.1.4.2 Dopad na dítě a jeho projev v budoucím životě

Rozvod je pro dítě v mladším školním věku vždy náročným obdobím, ze kterého si může odnést dlouhodobější následky. Dopady rozvodu se u každého dítěte projevují jinak. Záleží na jeho věku, osobnosti, podpoře, které se mu dostane, zapojení do rozvodu, komunikaci ze strany rodičů, ale také na tom, jak se rodiče rozhodnou celý rozvod zvládnout, zda jednájí pouze ve svém nejlepším zájmu nebo především v zájmu dítěte. Rozvod dítě může poznamenat emočně, sociálně i zdravotně. Na základě toho může docházet ke vztahovým problémům v budoucím životě dítěte. Na samotný konec rozhovoru jsem se každého respondenta ptala, zda vnímá nějaký dopad rozvodu rodičů na svou osobu.

Jitka na sobě sice nějaký velký dopad rozvodu nepocituje, ale připouští, že ji rozvod rodičů donutil změnit pohled na partnerský vztah: *„Obecně mám obavy z toho, zda může vztah vůbec někdy fungovat, když se stejně jednou buď podvedeme, nebo od sebe odejdeme. Pořád se snažím pochopit, proč by se tak jednou nemělo stát. Také jsem si uvědomila, že svůj vztah chci mít úplně jiný, než měli moji rodiče. Nikdy nechci dojít do fáze, kdy bychom se spolu s partnerem měli takto hádat a řešit svoje spory přes děti.“*

Vendula přiznává, že díky rozvodu rodičů rychleji vstoupila do života dospělých, protože přijala větší zodpovědnost a zároveň si více rozuměla se staršími, vyspělejšími kamarády: *„Také jsem se naučila neprojevat tolik svoje emoce, aby se někdo náhodou nerozhodl šťourat v tom, co mi je a neobjevil tak mou slabost. V tomhle jsme se sestrou úplně opak. Ale časem jsem si začala uvědomovat, že je dobré emoce pustit ven, nedusit je v sobě a říct, co tě trápí. Aspoň v okruhu rodiny. Díky rozvodu rodičů uvědomuji hlavně to, že rodina je víc než kariéra v práci. Táta hodně pracoval a neměl tak čas na rodinu. Mamka se naopak věnovala rodině, než aby si vybudovala nějaké vysoké postavení v práci. A já to nyní cítím stejně jako mamka.“*

„Určitě jsem díky rozvodu rodičů nabyl větší zodpovědnosti, protože jsem mamce pomáhal s mladším bráchou. Odchodu otce mi nikdy nebylo líto, protože mamka byla nešťastná, když byli s tátou spolu. Navíc táta doma nikdy netrávil moc času, tak mi jeho nepřítomnost ani nechyběla. Jediné, co doopravdy vím, je to, že nikdy nechci být jako otec. Minulost týkající se otce mě poznamenává ve vztazích, protože po odhalení celé pravdy týkající se mého otce, mě partnerky opouštějí se slovy, že tohle nedokážou

zpracovat nebo se mnou ukončí veškerý kontakt. Hodně s tím bojuji.“ vypráví **Petr**. Situaci okolo života Petrova otce nechávám záměrně blíže nepopsanou, protože je velmi temná a nechci, aby došlo k nějakému propojení s osobou **Petra** a porušení zachování anonymity.

Matka začala **Karolínu** po odchodu otce fyzicky i psychicky týrat, až do Karolíniných patnácti let, tudíž si následky rozvodu dodnes v sobě nese a bude tomu tak i po celý život: *„Podepsalo se to na mě hodně. Nedůvěřuji lidem. A pokud si v nich mám najít důvěru, tak na to potřebuji hodně času. Celkově se bojím nových vztahů a vždy u druhého hledám takový ten pocit bezpečí, kdy mě on ochrání a mně nebude moct nikdo ublížit. Také se snažím mít se všemi dobré vztahy, aby u mě neviděli vinu a nebyla jsem za to bita.*“ Karolíny jsem se ptala, jestli nemá něco, co jí pomohlo se s chováním matky vyrovnat a aspoň částečně na to zapomenout, odpověděla, že ano: *„Jsou to knihy. Nacházím v nich klid, a díky nim dokážu utéct od reality do jiného světa. Když je mi nejhůř, zajdu do knihkupectví a nikdy neodejdu bez knihy. Jsem takový knihomol,*“ směje se na úplný konec rozhovoru Karolína.

„Ačkoli toto období pro mě bylo velmi těžké, tak dnes jsem ráda za to, že se to stalo. Kdo ví, jaká bych byla, kdybychom zůstali doma na vesnici.“ **Klára** dodává, že je i více samostatná díky rozvodu a dřívějšímu dospění: *„Jsem vděčná za to, že jsem nebyla voděná za ručičku a mohla jsem tak rozvíjet svou samostatnost. Zároveň si v sobě nesu posutu neznámých, na které zřejmě nikdy nedostanu odpověď, protože čím je člověk starší, tím více o tom přemýšlí a tím víc se mu v hlavě tvoří otázky, na které by rád znal odpověď.*“ Na konec rozhovoru se mi Klára svěruje se svým strachem, který si v sobě nese kvůli rozvodu rodičů: *„Nevím, jestli se někdy zbavím strachu z toho, že mě můj partner podvede tak, jako to kdysi udělal tatka mamce.*“ Z pocitů Kláry je zřejmé, že zpětně vidí i pozitiva, která z obtížné situace dokázala získat, zejména rozšíření obzorů opuštěním vesnického prostředí a rozvoj své samostatnosti, zároveň však také vnímá obavy, které si nese do budoucích vztahů.

Shrnutí: Z výpovědí respondentů je patrné, že rozvod se na každém z nich nějakým způsobem podepsal. Jako nejčastější zisk respondenti uváděli samostatnost, díky které pro ně byl další život snadnější. Ovšem jako nejčastější negativní dopad respondenti uváděli strach z budoucích partnerských vztahů. Zaznívala tam především nedůvěra

v toho druhého, strach z podvádění a opuštění. Jako další dopad respondenti uváděli také nejistotu, ve které někteří žijí doteď, což je nenechává klidnými. V případě, že se jeden z rodičů choval vůči druhému nevhodně či násilně, uvádí respondenti informaci, že se nikdy nechtějí chovat jako otec nebo matka. Nakonec jistě stojí za zmínku, že pokud rodiče dokážou vyřešit rozvod v klidu, komunikují o něm s dítětem, dokážou mu zajistit stabilitu a bezpečí jako mělo doteď, tak se rozvod na dítěti nemusí nijak podepsat. Oba rodiče v tomto ohledu však musí spolupracovat, protože správný a vhodný přístup jednoho rodiče nezachrání nevhodné a agresivní chování druhého.

5 DISKUSE

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak mladí dospělí zpětně hodnotí vliv rozvodu rodičů na svůj život. Za účelem naplnění cílů této práce byly stanoveny následující výzkumné otázky, které jsou v diskusi postupně rozebrány.

Na otázku, **jak respondenti prožívali období rozvodu svých rodičů**, odpovídali dotazovaní poměrně jednotně. Ve většině případů se shodli na tom, že již před rozvodem mezi rodiči vnímali určité rozpory, hádky a celkově vypjatou situaci. Přesto pro některé z nich bylo zjištění, že se rodiče chtějí rozvést, šokující a někteří se o rozvodu dozvěděli náhodou až od svých kamarádů. Na důležitost komunikace ohledně rozvodu klade důraz Špaňhelová (2009), protože díky vhodně zvolené komunikaci se mohou rodiče a děti navzájem pochopit a nemusí tak docházet k následným nedorozuměním. Velmi důležitá je otevřenost komunikace pro pocit bezpečí obou stran. Bezpečný prostor tak vytváří možnost k vzájemnému pochopení a naslouchání. Rodiče mohou během rozhovorů rozpoznat různá trápení dítěte a pomoci mu z nich. Na sílu slov upozorňuje Colorosová (2008) a především rodiče varuje před nevhodnou volbou slov, která by mohla dítě ještě více ranit.

Reakce dětí na rozvod se lišily dle pohlaví, věku, ale i příčin rozvodu. Všichni stejně cítili smutek při rozchodu rodičů a zpětně ho hodnotí jako nejbolestivější období svého života. U někoho se projevil vztek, bezmoc, ale i úzkost a myšlenky na sebevraždu. Podle výzkumů můžeme reakce dětí na rozvod rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. Je dokázáno, že počátek rozpadu manželství se podepíše na každém dítěti. Děti obvykle netuší, co se děje, a i přes neshody mezi rodiči touží po tom, aby rodina zůstala pohromadě. U většiny dětí nedojde rozvodem k úlevě, pokud však rozvod nepředstavuje vysvobození z fyzického týrání (Teyber, 2007). Zaměření se na podobnosti reakcí než na jejich rozdíly, je skvělá volba, protože je zjevné, že děti prožívají během rozvodu stejné emoce, bez ohledu na věk, pohlaví apod., rozdíl spočívá v jejich vyjadřování. A proto bychom se měli zaměřovat spíše na krátkodobé a dlouhodobé důsledky rozvodu na dítě, než na jeho prožívání v jednotlivých vývojových etapách (Amato & Keith, 1991).

S hodnocením dopadu rozvodu na dítě úzce souvisí způsob, **jak probíhal kontakt dítěte s rodičem**, který po rozvodu odešel. U každého respondenta došlo k zcela odlišnému

vývoji kontaktu s nerezidentním rodičem, kterým byl ve všech případech otec. Nejpozitivněji rozvod vnímaly ty děti, u kterých kontakt s otcem po rozvodu nikdy neopadl. Naopak nejvíce odchodem otce trpěli ti, kteří o kontakt s ním přišli úplně. Nejbolestivějším zážitkem bylo zavržení dítěte otcem a to, že se dále věnoval již jen své nové rodině. Důležitost blízkosti obou rodičů po rozvodu v jakékoli formě porozvodové péče, nám potvrzují Gray a Farrel (2020), protože dítě tak nepřichází o kontakt ani s jedním z rodičů. Setkávání dítěte s nerezidentním rodičem by mělo být upraveno především podle přání a představ dítěte, pokud jsou jeho požadavky realizovatelné. Často se pečující rodiče snaží o omezování styku dítěte s druhým rodičem, což se jeví jako zcela nesmyslné. Důvodem k takovému jednání je často nový partner nerezidentního rodiče, kdy pečující rodič má strach, že by si dítě nového nevlastního rodiče mohlo oblíbit a rozumět si s ním. Pokud byli noví partneři důvodem rozvodu manželství, tyto problémy se dále stupňují. Každopádně pečující rodič nemá právo na omezování či zakazování styku s nerezidentním rodičem, pokud dítěti nehrozí nebezpečí od nového partnera (Rogalewiczová, 2019b).

V průzkumu jsem dále sledovala, **jak dění v rodině ovlivnilo školní život dětí**. V případě klidného rozvodu a dobré porozvodové spolupráci mezi rodiči, nebyla na školním životě dětí patrná změna. Dítě zřejmě neztratilo kapacitu věnovat se školním povinnostem kvůli nejasnostem ohledně rozvodu, nepřišlo o kontakt s otcem, nemuselo se stěhovat ani měnit školu. Byla mu zajištěna potřebná jistota a bezpečí rodinného zázemí, i přes rozpad rodiny. V některých případech dítěti pomohli ve zvládnutí rozvodu nejlepší kamarádi, kteří měli také rozvedené rodiče a dítě se tak nemuselo cítit jiné nebo se za rozvod rodičů stydět. Případně zažívalo přijetí a pochopení svého prožívání v rodině. Neměli bychom zapomínat, že pro děti ve školním věku jsou velmi důležité vztahy se spolužáky (vrstevníky), protože s nimi tráví velkou část dne. V případě přerušení těchto vazeb, dochází k narušení psychické stability dítěte, protože dítě přichází o něco obdobně stabilního a jistého jako při rozpadu rodiny. A proto bychom tuto skutečnost nikdy neměli podceňovat, protože má často významnější roli než samotná změna školy, noví učitelé či náročnost učiva (Matějček & Dytrych, 2002). Důkazem tohoto tvrzení byla respondentka, která se kvůli

rozvodu rodičů musela přestěhovat z vesnice do města a změnit tak i školu, kde ji spolužáci nepřijali a ona zůstala na vše úplně sama.

V případech, kdy rodiče o rozvodu s dětmi nekomunikovali, zatajovali mu informace či je postavili před hotovou věc, se děti cítily zmatené, a kromě smutku trpěly i bezmocí, vztekem či úzkostmi, což se postupně začíná projevovat také v jejich školním životě. Jestliže došlo ke stěhování a změně školy kvůli rozvodu, dítě se muselo potýkat s nepříjetím v novém kolektivu, ale často také s šikanou od spolužáků. Bohužel v těchto případech učitel nijak dítěti nepomohl a dítě se s tím muselo vyrovnat samo. Velkou pomoc dítěti může nabídnout učitel, který bude o dítě jevit zájem a pomáhat mu tak ve zvládnutí rozvodu. Avšak komunikace mezi rodiči a učiteli mnohdy nebývá otevřená, protože rodiče nechtějí o svých problémech mluvit s někým cizím a zapomínají tak na dítě a jeho spokojenost. Někdy ale ani sám učitel nemá zájem o děti, protože si nechce přidělovat další starosti anebo problémy v dětském kolektivu zkrátka nevidí.

Dítě ve škole dobře prospívalo a nyní se mu prospěch zhoršuje. Příčinou je dlouhodobý stres, který v dítěti vytváří stále více napětí a úzkosti. To zhoršuje jeho soustředěnost a ta zase jeho prospěch, a tak dítě přestává mít o školu zájem, protože mu způsobuje jen utrpení. Ve zhoršení školního prospěchu jsou značné rozdíly mezi dívkami a chlapci. Zatímco u chlapců je zhoršení školního prospěchu spojené s agresivním chováním, tak u dívek se projevuje spíše poruchami soustředěnosti související s úzkostí (Matějček & Dytrych, 2002).

Rodiče by měli být citliví k potřebám dítěte a poskytovat mu stabilní, podpůrné a milující prostředí. Mnohdy bývá dítě z rozvodu rodičů vynecháváno a nejčastější odpovědí rodičů na jeho otázky je, že ho chtějí chránit. Avšak tato údajná ochrana způsobí mnohem více škody než užitku. Dítě je přímým účastníkem rozvodu, tak jako rodiče sami. Navíc je dítě v mladším školním věku vysoce citlivé a velmi dobře pozná, když se vztah mezi rodiči změní. V tu chvíli začíná celou situaci prožívat společně s nimi. Přemýšlí, z jakého důvodu se to děje a trápí se tím. Ve chvíli, kdy rodiče s dítětem o ničem nemluví, začíná dítě přemýšlet i o vině na své straně. Časem dojde k odchodu jednoho rodičů z domova, změně bydlení, školy nebo obojího a dítě pořád neví, co se ve skutečnosti děje. Nedostatečná komunikace způsobuje u dítěte šok, pokud se o rozvodu rodičů dozví nečekaně, a ještě třeba úplnou náhodou.

V rozhovorech se ukázalo, že pro řadu respondentů rozvod rodičů přinesl dlouhodobé trápení, u některých narušil důvěru v partnerské vztahy. Je zjevné, že dítě, jehož rodiče se rozcházejí, může prožívat celkovou nestabilitu spojenou se stresem a úzkostmi. Ta se může projevovat i ve škole, kde se dítě například přestává soustředit, protože přemýšlí nad tím, co se děje doma. A proto je vždy důležité dítěti vysvětlit, že rozchodem rodičů rodina nekončí a tu pro něj vždycky někdo bude. K porozumění celé situace může přispět i učitel.

Doporučení pro učitele:

- spolupráce s rodiči, snaha o kontakt s oběma;
- zájem o dítě, porozumění pro jeho potíže při výuce a snaha o zapojení do výuky a přítomnosti;
- komunikace s dítětem a možnost volby témat, úkolů, případné dočasné upravení nároků;
- opora v případných konfliktech se spolužáky, v případě agrese na straně zasaženého dítěte, být důsledný, avšak dát najevo pochopení;
- zajištění bezpečného prostředí ve třídě a škole;
- poskytnutí opory;
- nabídnutí pomoci – učitel může dítěti nabídnout podporu školního psychologa nebo dalších odborníků ze školského poradenského pracoviště. Některé děti uvítají i to, že učitel konzultaci domluví a seznámí je s danými pracovníky. Dítěti je také možné dát kontakt na Linku bezpečí.

Rozvod rodičů je velmi náročné a citlivé téma, což mohou potvrdit všichni, kteří si touto složitou životní situací prošli. Když jsem si domlouvala rozhovory s jednotlivými respondenty, vůbec jsem netušila, s jakými životními příběhy se během rozhovorů setkám. Mnoho respondentů znám osobně a často mě bolelo poslouchat, čím vším si museli v období rozvodu rodičů projít. Všechny rozhovory byly pro obě strany silně emočně náročné a málokterý rozhovor se obešel bez intenzivních emocí. Většina respondentů se na toto téma rozpovídala jen kvůli mně, čehož si nesmírně vážím. Tímto bych ráda poukázala na to, jak dlouhodobé následky může rozvod na člověku

zanechat, že i například po dvaceti letech pro něj může být náročné na toto téma hovořit. Největší úskalí jsem viděla v množství informací, které se v každém rozhovoru objevilo, ale na druhou stranu jsem za ně byla ráda, protože jsem tak mohla lépe porozumět všemu, co daný člověk během rozvodu zažíval a jak se cítil. Přála bych si, aby můj výzkum pomohl k lepšímu porozumění dítěti, které zažívá rozchod svých rodičů, jak těžký a citově náročný rozvod pro dítě v mladším školním věku je, a že je jen na dospělých, jak moc v tom nechají dítě samotné.

ZÁVĚR

Diplomová práce je věnována problematice dětí, které v mladším školním věku prožily rozvod rodičů. Zaměřuje se prožívání dítěte během rozpadu rodiny, ale také na vliv rozvodu na budoucí život respondentů. V teoretické části byly popsány základní aspekty rodinné struktury, proces rozvodu, reakce dětí na rozvod v různých fázích jejich vývoje, význam komunikace mezi rodiči a dětmi během a po rozvodu, a dopady, které rozvod může mít na dítě jak v osobním, tak ve školním prostředí.

Praktická část práce byla založena na polostrukturovaných rozhovorech s mladými dospělými, kteří prožili rozvod rodičů v době, kdy navštěvovali 1. stupeň základní školy. Cílem bylo zmapovat jejich osobní zkušenosti s prožíváním rozvodu. Výsledky rozhovorů poskytly hlubší vhled do jejich životních příběhů, ve většině případů velmi emotivních a osobních.

Rozhovory ukázaly, že dopad rozvodu na děti je komplexní a mnohvrstevnatý. Mnoho respondentů sdílelo, jak obtížné pro ně bylo rozumět změnám, které rozvod přinesl do jejich rodinného i osobního života. V mnoha případech se objevily pocity ztráty, zmatení a nejistoty. Někteří respondenti popisovali, jak se jejich školní výkon a chování změnilo v reakci na rozvod, a to jak pozitivně, tak negativně.

Zkušenosti jednotlivých respondentů ukazují, že klíčovou roli v jejich zvládnutí rozvodu hrála kvalita komunikace mezi nimi a rodiči. Děti, se kterými byla vedena otevřená a upřímná komunikace, se často cítily lépe připravené čelit změnám a lépe porozuměly situaci. Naopak nedostatek komunikace ze strany rodičů vedl k pocitům bezmoci, úzkosti, stresu a nepochopení.

Závěrem lze říci, že rozvod rodičů je pro děti na 1. stupni základní školy značně náročným obdobím, které ovlivňuje jejich emocionální a sociální vývoj. Klíčovým faktorem pro minimalizaci negativních dopadů je kvalitní komunikace a podpora ze strany obou rodičů, stejně jako odborná pomoc, pokud je potřebná. Tato práce přispívá k lepšímu porozumění prožitkům dětí v této situaci a zdůrazňuje význam citlivého a podpůrného přístupu ze strany dospělých.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). *Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis*. Psychological Bulletin.
- Berger, M., & Isabelle, G. (2011). *Když se rodiče rozvádějí*. Portál.
- Colorosová, B. (2008). *Krizové situace v rodině*. Ikar.
- ČSÚ. (28. 06 2024). *Sňatky, rozvody*. Načteno z Český statistický úřad: https://csu.gov.cz/snatky-rozvody?pocet=10&start=0&podskupiny=135&razeni=-datumVydani#data-a-casove-rady___snatky
- Dudová, R., & Hastrmanová, Š. (2007). *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Sociologický ústav AV ČR.
- Fingerhutová, T. (19. 8 2023). *ct24.ceskatelevize.cz*. Načteno z ČT24: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/rozvodovost-dal-klesa-berou-se-totiz-casteji-vzdelanejsi-a-starsilide-s-vetsimi-zavazky-2870>
- Gray, J., & Farrell, W. (2020). *Krize chlapectví*. Práh.
- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Grada.
- Jandourek, J. (2008). *Průvodce sociologií*. Grada.
- Jára, P. M. (4. 2 2019). *Táta má být po ruce*. Načteno z Šance dětem: <https://sancedetem.cz/tata-ma-byt-po-ruce>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Nakladatelství Grada.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Grada.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu*. Portál.
- Mertin, V. et al. (2022). *Dítě mezi otcem a matkou*. EEZY Publishing.

- Pavlát, J. (2011). Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a slovenská psychologie*, 107(5), stránky 297-300. Načteno z Česká a slovenská psychiatrie: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=739>
- Petrová, I. (1997). *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Poupětová, Š. (2009). *Netrapte se po rozvodu*. Grada.
- Průchová, B. (2002). *Slušný rozvod*. Era.
- Rogalewiczová, R. (2019a). *Dítě v rodičovském konfliktu*. Leges.
- Rogalewiczová, R. (2019b). *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Nakladatelství Leges.
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Portál.
- Svoboda, J., & Němcová, L. (2015). *Krizové situace výchovy a výuky*. Triton.
- Špaňhelová, I. (2009). *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Nakladatelství Grada.
- Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Grada.
- Švaříček, R., & Šedová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.
- Teyber, E. (2007). *Děti a rozvod*. Praha: Nakladatelství Návrat domů.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie; dětství, dospělost, stáří*. Portál.
- Vágnerová, M., & Lisá, L. (2021). *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Karolinum.
- Wallerstein, J. S. (1983). Children of Divorce. V R. Moos (Editor), *Coping with Life Crises. The Springer Series on Stress and Coping*. Boston, MA, USA: Springer. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-4684-7021-5_2